

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Ingos Akstinaitės,
V kurso, teisės studijų studentės

Magistro baigiamasis darbas

**Ginčai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo: tėvų
lygiateisiškumo principo įgyvendinimo ypatumai Lietuvoje**

**Disputes Regarding the Determination of the Child's Place of
Residence: Peculiarities of the Implementation of the Principle of
Parental Equality in Lithuania**

Vadovas: Dr. Lekt. Saulius Aviža
Recenzentė: Lekt. Gabrielė Taminskaitė

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe yra analizuojamas tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimas Lietuvoje, sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Siekiant atskleisti nagrinėjamą temą, aiškinama vaiko gyvenamosios vietos samprata, aptariamos prielaidos vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atsiradimui, analizuojamos vaiko gyvenamosios vietos nustatymo galimybės. Darbe išsamiai aptariami pagrindiniai kriterijai, kuriais vadovaujantis teismas sprendžia dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, analizuojamas tėvų lygiateisiškumo principo reglamentavimas Lietuvos teisinėje sistemoje ir praktinis jo įgyvendinimas. Taip pat, aptariama skyriumi gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarka, jos įgyvendinimas Lietuvoje, kadangi tai neatsiejama ginčų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo dalis, užtikrinanti tėvų galimybes įgyvendinti su vaiku susijusias teises ir pareigas.

Pagrindiniai žodžiai: vaiko gyvenamoji vieta, ginčai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, geriausi vaiko interesai, vaiko teisė būti išklausytam, tėvų lygiateisiškumas, skyriumi gyvenančių tėvų bendravimo su vaiku tvarka.

This paper analyzes the implementation of the principle of parental equality in Lithuania, resolving disputes over the determination of the child's place of residence. In order to reveal the examined topic, the concept of the child's place of residence is explained, the preconditions for the establishment of the child's place of residence are discussed, and the possibilities of determining the child's place of residence are analyzed. The paper discusses in detail the main criteria according to which the court decides on the determination of the child's place of residence, analyzes the regulation of the principle of parental equality in the Lithuanian legal system and its practical implementation. Also, the procedure of communication between the father living in the department and the child and its implementation in Lithuania is discussed, as it is an integral part of disputes over the determination of the child's place of residence, ensuring the parents' ability to exercise rights and obligations related to the child.

Keywords: the child's place of residence, disputes concerning the determination of the child's place of residence, the best interests of the child, the child's right to be heard, parental equality, the procedure for communication between the parents living in the department and the child.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1.VAIKO GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMAS: SAMPRATA, PRIELAIIDOS ATSIRADIMUI IR ĮGYVENDINIMO BŪDAI	5
1.1. Vaiko gyvenamosios vietos samprata	5
1.2. Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atsiradimo prielaidos	7
1.3. Ikiteisminės vaiko gyvenamosios vietos nustatymo galimybės	12
2.GINČAI DĖL VAIKO GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMO: TEISMO SPRENDIMUS LEMIANTYS PRINCIPAI.....	18
2.1. Geriausių vaiko interesų principas	18
2.2. Vaiko teisės būti išklausytam principas	30
2.3. Tėvų lygiateisiškumo principas.....	33
2.3.1. Tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimo ypatumai ginčiuose dėl mažamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo	39
3.TĖVŲ LYGIATEISIŠKUMAS ĮGYVENDINANT SU VAIKU SUSIJUSIAS TEISES IR PAREIGAS	42
3.1. Bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo reikšmė įgyvendinant atskirai gyvenančio tėvo ar motinos teises ir pareigas.....	42
3.2. „50:50“ principo taikymo galimybės nustatant skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką	46
IŠVADOS	50
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvoje kasmet yra išnagrinėjama tūkstančiai bylų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Remiantis statistikos duomenimis, vien 2021 metais buvo išspręsti 2592 ginčai, kurie baigėsi vaiko gyvenamosios vietos nustatymu su vienu iš tėvų (Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita, 2021). Taip pat, skyrybų tendencijų Lietuvoje statistika leidžia pagrįstai manyti, jog ateityje tokio pobūdžio bylų skaičius vargu ar sumažės. Bylos, kuriose sprendžiamas vaiko gyvenamosios vietos klausimas, yra itin sudėtingos, kadangi teismui tenka pareiga ne tik priimti tokį nutarimą, kuris geriausiai atitiktų vaiko interesus, bet ir juos nustatyti, bei derinti su vaiko noru ir pažiūromis, taip įgyvendinant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką dėl bylų, susijusių su vaiko gyvenamosios vietos nustatymu, nagrinėjimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35).

Vaiko interesus paprastai galime aiškinti, kaip prigimtinės vaiko teises, įtvirtintas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje ir nacionaliniuose teisės aktuose, kurių užtikrinimas yra prioritetinis principas sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo (Vaiko teisių konvencija, 1995). Nors vaiko interesų ir vaiko nuomonės išklausymo svarba yra neginčijama, tačiau tokio pobūdžio bylose dažnai susiduriama su dar vienu opiu klausimu – tai tėvų teisės ir pareigos susijusios su vaiku, kurių lygiateisiškumo ir proporcingumo užtikrinimas taip pat yra vienas iš svarbiausių principų ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo.

Tėvų teises ir pareigas, kitaip dar vadinamas tėvų valdžia, įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – Civilinis kodeksas), kurio trečiosios knygos XI skyriuje numatoma tai, jog tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje, o svarbiausia – tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Tėvų lygiateisiškumas pasireiškia vienodomis sąlygomis abiem tėvams įgyvendinti savo valdžią – auginti vaiką, auklėti, užtikrinti jo teises, teikti išlaikymą ir kt.

Lietuvoje suformuota teisinė praktika ir galiojantis teisinis reguliavimas, numatantis vaiko gyvenamąją vietą tik su vienu iš tėvų, kelia daug diskusijų ir rimtų abejonių dėl to, ar ją įgyvendinant nėra pažeidžiamas tėvų lygiateisiškumo principas. Situaciją paaštrina ir tai, jog ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo stebima itin reikšminga disproporcija nustatant vaiko gyvenamąją vietą su motina ir su tėvu (Mikelėnas pastebėjo,

jog net 90-95 % atvejų vaiko gyvenamoji vieta nustatoma su motina), taip pat, efektyviai neišnaudojama priemonė skyriumi gyvenančiam tėvui ar motinai padėti įgyvendinti jo valdžią vaiko atžvilgiu – bendravimo su vaiku tvarka. Šios aplinkybės ne tik pažeidžia vaiko interesus (teisę bendrauti su abiem tėvais ir būti jų auginamam), tėvų lygiateisiškumą, bet ir formuoja neteisingą nuomonę, jog teismai ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo skiria ypatingą palankumą moteriškos lyties atstovėms diskriminuodami vyriškosios lyties tėvus.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas pasitelkiant teisės aktų, teismų praktikos ir literatūros šaltinių analizę įvertinti ar Lietuvoje, sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, yra užtikrinamas tėvų lygiateisiškumas.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis teisės aktų ir literatūros šaltinių analize, atskleisti vaiko gyvenamosios vietos sampratą, aptarti prielaidas vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atsiradimui ir įgyvendinimo būdus.
2. Aptarti esminius kriterijus, kuriais vadovaujantis teismas sprendžia dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ir įvertinti jų taikymą teismų praktikoje.
3. Įvertinti ar Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas ir teismai, nagrinėjantys bylas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, skiria pakankamą dėmesį tėvų lygiateisiškumo principui užtikrinti.
4. Remiantis teismų praktikos analize nurodyti probleminius aspektus įgyvendinant tėvų lygiateisiškumo principą ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo.
5. Įvertinti tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimo galimybes nustatant skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką.

Tyrimo objektas. Lygių tėvų teisių ir pareigų užtikrinimas sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos nustatymą.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo naudotasi šiais teisėtyros metodais:

1. **Lingvistinis** – pasitelktas analizuojant nacionaliniuose teisės aktuose ir teismų praktikoje naudojamas sąvokas, siekiant įvertinti, kokią įtaką skirtingos formuluotės turi nagrinėjamos temos aiškinimui;
2. **Sisteminis** – pasitelkiant šį metodą tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimas buvo analizuojamas ne kaip atskiras teisinis klausimas, o kaip viena dalis, kurių visuma sudaro vaiko gyvenamosios vietos nustatymo esmę;
3. **Loginės analizės** – šiuo metodu naudotasi tiriant norminę ir specialiąją literatūrą, darant apibendrinimus ir išvadas.

Darbo originalumas. Nors vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimas ir tėvų

valdžios įgyvendinimo lygiateisiškumas yra išsamiai aptartas teisės mokslininkų (G. Sagatys, V. Mikelėnas), vaiko gyvenamosios vietos nustatymo problematika nagrinėta tokiuose magistro darbuose, kaip A. Turauskaitės „Ginčų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo probleminiai aspektai“ (2012), V. Narmontas „Vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai tėvams gyvenant skyriumi“ (2009), tačiau išsamių mokslinių darbų, nagrinėjančių tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą pastaruosiu metu nėra. Vertinant aspektą, jog per pastarąjį dešimtmetį įvyko sąlyginai daug pokyčių, lėmusių tiek vaiko teisių apsaugos srities tobulinimus, tiek visuomenės suvokimą apie vaikų auginimą ir tėvų lygiateisiškumą auginant vaikus, magistro darbas, kuriame remiamasi naujausia teismų praktika ir jos analize, yra originalus ir atskleidžiantis tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą realiu metu.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į magistro darbo temą, pagrindiniai šio darbo šaltiniai yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, žemesnės instancijos teismų sprendimai, nacionaliniai teisės aktai ir teisės doktrina (daugiausiai remtasi Gintaro Sagačio ir Vytauto Mikelėno darbais).

1. VAIKO GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMAS: SAMPRATA, PRIELAIDOS ATSIKADIMUI IR ĮGYVENDINIMO BŪDAI

Šeima – tai ta aplinka, saugi erdvė, kuri turi itin didelę reikšmę vaiko, kaip asmenybės, tolimesniam formavimuisi. Tėvų pavyzdys, pamokos ir dėmesys yra būtini vaiko vystymuisi ir gerovei, o kartu ir itin svarbūs visuomenei, kadangi vaikas, su iš šeimos atsineštomis vertybėmis, elgesio šeimoje modeliais, požiūriu į destruktivų elgesį ir nederamus veiksmus, taps dalimi bendruomenės, kurią arba praturtins savo asmenybe ir veiksmais, arba darys jai neigiamą poveikį. Šeima ir namai vaikams dažnai yra sinonimai ir tai lengva suprasti, kadangi vertinant bendrąja prasme, abu jie yra saugi vieta sugrįžti, vieta, kurioje vaiko laukia mylintys tėvai, jų dėmesys ir artumas. Tačiau, remiantis statistinių duomenų analize, šiuolaikinėje visuomenėje šeimos institutas patiria itin didelius sunkumus – nuo 2015 metų santuokų skaičius sumažėjo beveik 25 procentais (nuo 21 987 santuokų per metus iki 16 795 santuokų per metus), o ištuokų skaičius sistemingai didėja (nuo 7544 ištuokų 2020 metais iki 7822 ištuokų 2021 metais) (Oficialiosios statistikos portalas, 2022). Tai viena iš priežasčių, dėl kurių vis daugiau vaikų auga nepilnose šeimose, o vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas kasdien tampa vis aktualesnis, todėl itin svarbu atskleisti pačią vaiko gyvenamosios vietos sąvoką, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atsiradimo prielaidas ir, žinoma, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo įgyvendinimo būdus.

1.1. Vaiko gyvenamosios vietos samprata

Vaikui gyvenant kartu su abiem tėvais, vaiko gyvenamosios vietos samprata klausimų ir diskusijų nesukelia – iš esmės, vaiko gyvenamąją vietą laikomi namai, formali vieta, kurioje vaikas gyvena su šeima. Tačiau tėvų santykiams pašlijus ir nusprendus gyventi atskirai, vaiko gyvenamoji vieta ir jos nustatymas tampa reikšminga ginčų priežastimi, kartais net priemone, siekiant nubausti ar įskaudinti buvusį partnerį, tam pasitelkiant vaiką ir dažniausiai visai pamirštant, kad vaiko gyvenamosios vietos nustatymas tai ne prizas „laimėjusiam“ ginčą vienam iš tėvų, ir ne bausmė kitam, „pralaimėjusiajam“, o priemonė geriausiems vaiko interesams užtikrinti.

Būtų galima manyti, kad vaiko gyvenamosios vietos samprata niekuo nesiskiria nuo gyvenamosios vietos sampratos bendrąja prasme, tačiau tai nėra teisinga nuomonė. Pirmiausiai todėl, kad bendrąja prasme suprantama gyvenamoji vieta iš esmės skiriasi nuo

teisinėje sistemoje įtvirtintos gyvenamosios vietos sampratos. Gyvenamąją vietą bendrąja prasme suvokiame kaip nekilnojamąjį turtą, kuriame gyvename - būstą, vietą, patalpą, turinčią konkretų pavidalą ir adresą, vietą, į kurią sugrįžtame po darbų, kurioje nakvojame, leidžiame laisvalaikį ar auginame vaikus. Trumpiau tariant, kaip konkretų objektą, kuriame gyvena fizinis asmuo. Tuo tarpu, Civiliniame kodekse įtvirtinta gyvenamosios vietos samprata yra mažai bendro turinti su aukščiau išvardintais aspektais ir yra suprantama kaip vieta, kurioje fizinis asmuo faktiškai dažniausiai gyvena, o jei toks asmuo faktiškai gyvena keliose vietose, ta vieta, su kuria asmuo yra labiausiai susijęs (kur yra asmens turtas ar didžioji turto dalis, kur yra jo darbo vieta arba kur jis gyvena ilgiausiai), laikoma jo pagrindine gyvenamąja vieta (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Pagrindinės gyvenamosios vietos sąvoka yra svarbi tuo, kad atsižvelgiant į ją yra nustatoma nuolatinė gyvenamoji vieta, kuri nurodo asmens teisinį santykį su valstybe ar jos teritorijos dalimi, yra toje valstybėje ar jos teritorijos dalyje, kurioje jis nuolat ar daugiausia gyvena, laikydamas tą valstybę ar jos teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta.

Kai kalbame apie vaiko gyvenamąją vietą, kurios suvokimo ir nustatymo problematika prasideda tik tuomet, kai kartu gyvenę vaiko tėvai nusprendžia gyventi skyriumi, surasti geriausiai ir tiksliausiai ją apibūdinančią sąvoką yra itin sudėtinga. Nors Civiliniame kodekse ir yra pateikiama nuolatinės vaiko gyvenamosios vietos samprata, įvardijama kaip nepilnamečių fizinių asmenų nuolatinė gyvenamoji vieta, suprantama kaip asmens teisinis santykis su valstybe ar jos teritorijos dalimi, tačiau nagrinėjamos temos kontekste toks sąvokos apibrėžimas yra neatskleidžiantis jos esmės. Pirmiausiai todėl, kad Civilinio kodekso 2.14 straipsnyje apibūdinama sąvoka yra taikoma tais atvejais, kai vaikas gyvena su abiem tėvais kartu, tačiau tėvams gyvenant skyriumi, šis apibrėžimas ir jo praktinis įgyvendinimas yra neįmanomi. Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas nenumato galimybės tėvams gyvenant skyriumi vaikui nustatyti gyvenamąją vietą su abiem tėvais. Tai įtvirtinta ir Civiliniame kodekse, kurio 3.169 straipsnyje numatyta, jog tėvų gyvenimo skyriumi atveju vaiko gyvenamoji vieta nustatoma tėvų sutarimu, o sutarti draugiškai nepavykus – su vienu iš tėvų teismo sprendimu (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Taigi, jeigu vertinsime tik šiuo aspektu, vaiko gyvenamąją vietą tėvų gyvenimo skyriumi atveju jau galime praplėsti ir formuluoti kaip tėvų sutarimu arba teismo sprendimu nustatytą gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų.

Šią vaiko gyvenamosios vietos tėvų gyvenimo skyriumi atveju formuluotę galima dar patikslinti ir praplėsti analizuojant pačią vaiko gyvenamosios vietos nustatymo esmę. Tiek tėvams patiems nusprendžiant dėl vaiko gyvenamosios vietos, tiek šį klausimą sprendžiant

teismui, vienas iš esminių tikslų yra geriausių vaiko interesų užtikrinimas. Šio principo įgyvendinimas pasireiškia tuo, jog bet kokie su vaiku susiję klausimai turi būti sprendžiami remiantis konkrečia individualaus vaiko situacija, vertinant ir nustatant, kas naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje, atsižvelgiant į vaiko nuomonę, jo identiškumą, šeimos aplinkos ir šeimos ryšių išsaugojimą ir santykių palaikymą, vaiko poreikių, atitinkančių jo amžių, vystymąsi, gebėjimus ir brandą bei užtikrinančių tinkamą vaiko raidą, tenkinimą, fizinį ir psichinį saugumą, vaiko teisės į sveikatą ir mokslą užtikrinimą bei kitus specialius vaiko poreikius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35). Vaikui turi būti teikiama tokia apsauga, kokios reikia jo gerovei, taikant visą įmanomą koordinuotą kompleksinę pagalbą (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Geriausių vaiko interesų užtikrinimo principą dar 2002 m. birželio 21 d. įtvirtino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 35, kuriame buvo aiškiai pasisakyta, jog ginčai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo sprendžiami vadovaujantis geriausiais vaiko interesais, kuriuos nulemia teigiamas vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, vystymasis, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, turtinius ir kitokius poreikius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35).

Taigi, vaiko gyvenamosios vietos sampratos, kai vaiko tėvai nusprendžia gyventi skyriumi, negalima tapatinti su bendrine vaiko gyvenamosios vietos samprata. Pirmiausiai todėl, kad vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atveju, vaiko gyvenamoji vieta reiškia tėvų sutarimu priimtą arba teismo sprendimu nustatytą gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Taip pat, kadangi vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atveju svarbiausias prioritetas yra užtikrinti geriausius vaiko interesus, todėl vaiko gyvenamosios vietos sampratą, tėvams gyvenant skyriumi, reikėtų formuluoti kaip tėvų sutarimu arba teismo sprendimu nustatytą vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, kurioje užtikrinamos geriausios sąlygos vaiko interesų įgyvendinimui.

1.2. Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atsiradimo prielaidos

Kaip jau buvo aptarta, šeimos institutas Lietuvoje išgyvena tikrą sunkmetį - mažėjantis santuokų skaičius, didėjantis skyrybų skaičius, sąmoningas sutarimas gyventi kartu nesusituokus lemia tai, jog vis daugiau vaikų lieka gyventi tik su vienu iš tėvų. Atsižvelgiant į tai, itin svarbu yra taip sureguliuoti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atsiradimo prielaidas, jog bet kokioje padėtyje gimusiam vaikui (nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium) būtų užtikrintos vienodos sąlygos įgyvendinti

geriausius vaiko interesus.

Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas šeimos santykiuose sudaro galimybes plačiai taikyti dispozityvumo principą – šeimos santykių subjektams įtvirtintos teisės savo sutarimu reguliuoti tarpusavio santykius. Lietuvos įstatymai, pvz.: Civilinio kodekso 3.169 straipsnis, skatina vaiko tėvus visų pirmiausiai taikiai spręsti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą ir patiems įgyvendinti vaiko geriausių interesų užtikrinimą, vadovaujantis jiems suprantamais, priimtinais protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Galima teigti, jog bendras vaiko tėvų susitarimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turėtų būti pagrindinis vaiko gyvenamosios vietos nustatymo būdas, kadangi labiausiai atitinka vaiko interesus ir užtikrina tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą vaiko priežiūros klausimu. Tačiau tėvams, nusprendusiems nebegyventi kartu, dažnai iškyla sunkumų susitarti dėl vaiko gyvenamosios vietos. Tokiais atvejais atsiranda priverstinis valstybės įsikišimas į tėvų ir vaikų, t. y. šeimos santykius, dėl grėsmės, kuri iškyla vaiko interesams ir kurių jis pats negali apginti.

Remiantis Lietuvoje įtvirtintu teisiniu reguliavimu, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas sprendžiamas tokiais atvejais, kai (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000):

1. Santuoka pripažįstama negaliojančia;
2. Santuoka nutraukiama:
  - 2.1. bendru abiejų sutuoktinių sutikimu;
  - 2.2. vieno sutuoktinio prašymu;
  - 2.3. dėl sutuoktinio (-ių) kaltės;
3. Priimamas sprendimas dėl separacijos;
4. Vaikas gimsta nesusituokusiems ir kartu negyvenantiems tėvams.

Santuokos pripažinimas negaliojančia – sutuoktinių vaikams atsirandantys teisiniai padariniai jų tėvų santuoką pripažinus negaliojančia, įtvirtinti Civilinio kodekso 3.45 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, jog tėvų, kurie buvo susituokę ir kurių santuoka vėliau buvo pripažinta negaliojančia, vaikai yra laikomi santuokiniais, todėl galima pagrįstai teigti, jog tokių vaikų gyvenamosios vietos klausimas yra sprendžiamas taip pat, kaip ir tuo atveju, kai sprendžiamas ištuokos klausimas (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Iš to teismui kyla pareiga tėvų santuokos pripažinimo negaliojančia atveju išspręsti ir vaiko gyvenamosios vietos klausimą.

Santuokos nutraukimo atveju vaiko gyvenamosios vietos nustatymas priklauso nuo santuokos nutraukimo pagrindo:

1. **Santuokos nutraukimas bendru abiejų sutuoktinių sutikimu** – pagrįstai laikomas paprasčiausiu, mažiausiai skausmingu tiek besiskiriantiems tėvams, tiek vaikui, kadangi bendras sutuoktinių sutikimas reiškia tai, jog nėra sutuoktinių ginčo nei dėl santuokos nutraukimo, nei dėl jos nutraukimo teisinių padarinių, apimančių ir vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą. Faktą, jog abu sutuoktiniai sutaria dėl santuokos nutraukimo ir jo teisinių padarinių, įrodo abiejų sutuoktinių sudaryta rašytinė sutartis, kuri pridedama prie sutuoktinių prašymo nutraukti santuoką (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Teismas tokiu atveju atlieka kontrolės funkciją – nustatęs faktą, jog santuokos nutraukimo siekiantys tėvai turi nepilnamečių vaikų, teismas užtikrina Civilinio kodekso 3.53 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų imperatyvių nuostatų įgyvendinimą ir įsitikina, jog tėvų sudarytoje sutartyje aptarti nepilnamečių vaikų ir vienas kito išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos klausimai, dalyvavimo juos auklėjant ir nepilnamečių vaikų bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) tvarka bei kitos turinės teisės ir pareigos. Teismui nustatęs faktą, jog sutartyje nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimas neišspręstas, teismas sutarties netvirtina. To priežastis paprasta - vaiko gyvenamosios vietos klausimo neišsprendimas iš esmės pažeistų nepilnamečių vaikų interesus, taip pat, patvirtinus tokią sutartį, kiltų didelė grėsmė dėl galimų tėvų teisių pažeidimų vienas kito atžvilgiu, kurie pasireikštų galimu trukdymu bendrauti su vaiku, tėvystės teisių įgyvendinimo ribojimu. Tokiais atvejais teismas įpareigotas stabdyti bylą dėl santuokos nutraukimo tol, kol sutuoktiniai sudarys naują sutartį, atitinkančią įstatymuose įtvirtintas imperatyvias nuostatas.
2. **Santuokos nutraukimas vieno sutuoktinio prašymu** – situacija galima tik tais atvejais, kai sutuoktiniai gyvena skyriumi (separacija) daugiau nei vienerius metus ir separacija buvo patvirtinta teismo (autorė pastebi, jog faktinis gyvenimas skyriumi, neįformintas teismo tvarka, nesuteikia galimybės santuoką nutraukti vieno sutuoktinio prašymu), kai vienas sutuoktinis teismo pripažįstamas neveiksniumu jau po santuokos sudarymo, taip pat, kai vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažįstamas nežinia kur esančiu ir galiausiai, tuomet, kai vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Esant bent vienai iš šių aplinkybių, santuoka nutraukiama ypatingąja teise, t. y. supaprastinta tvarka, ir sutuoktiniams nėra taikomas 6

mėnesių sutaikinimo terminas, kadangi itin svarbu yra užtikrinti ir apsaugoti dėl santuokos nutraukimo besikreipiančio asmens, o kartu, ir su juo gyvenančių nepilnamečių vaikų interesus. Prašyme dėl santuokos nutraukimo besikreipiantysis privalo nurodyti ne tik tai, kaip įvykdys savo pareigas kitam sutuoktiniui ir nepilnamečiams vaikams, bet ir tai, kur gyvens nepilnamečiai vaikai bei kas juos išlaikys. Teismas, tenkindamas prašymą ir nutraukdamas santuoką, turi išspręsti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų bendro turto padalijimo klausimus, išskyrus atvejus, kai turtas padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

3. **Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio(-ių) kaltės** – tokiu atveju tėvai sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo gali priimti bendru sutarimu arba besikreipiantys nutraukti santuoką dėl sutuoktinio kaltės ieškinyje teismui privalo nurodyti reikalavimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, kadangi santuokinio kaltės yra nutraukiama ieškinio teise. Teismas, šiuo atveju, įpareigojamas nustatyti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, dalyvavimo juos auklėjant ir nepilnamečių vaikų bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) tvarką ir išspręsti sutuoktinių nepilnamečių vaikų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų bendro turto padalijimo klausimus, išskyrus atvejus, kai turtas padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka. Teismui nustačius ir pripažinus, jog santuoka iširo ne dėl vieno, o dėl abiejų sutuoktinių kaltės, atsiranda tos pačios pasekmės, kaip ir nutraukus santuoką sutuoktinių bendru sutikimu (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Atsižvelgiant į tai, nutraukiant santuoką dėl abiejų sutuoktinių kaltės, teismo sprendime nutraukti santuoką privaloma aptarti nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo klausimą.

Priimamas sprendimas dėl separacijos – bendrąja prasme, separaciją galima suprasti kaip pirmąjį žingsnį į ištuoką – teismas priima sprendimą, kuriuo išsprendžiami sutuoktinių turto padalijimo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos, sutuoktinių tarpusavio ir jų nepilnamečių vaikų išlaikymo klausimai. Nors formaliai santuoka ir nesibaigia, tačiau baigiasi kur kas asmeniškėnis santykis – sutuoktinių bendras gyvenimas. Ši pabaiga pasireiškia tuo, kad sutuoktiniai nebeveda bendro ūkio, nebėra galimybės priimti bendras prievoles. Žinoma, galimi atvejai, kai pagyvenus skyriumi sutuoktiniai nusprendžia atnaujinti bendrą gyvenimą ir išsaugoti santuoką. Tokio sprendimo nepriėmus

ir praėjus metams, atsiranda teisinis pagrindas kreiptis dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu. Gyvenimo skyriumi, kaip ir santuokos nutraukimo, byloje privalo būti nuspręsta dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Sutuoktiniai paliekama teisė susitarti ir priimti sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bendru sutarimu ir tokiu atveju jie gali sudaryti gyvenimo skyrium padarinių sutartį ir paduoti teismui bendrą pareiškimą patvirtinti gyvenimą skyrium. Tokiai sutarčiai *mutatis mutandis* taikomos CK 3.51, 3.53 straipsnių nuostatos (Mikelėnas, 2009, p. 209 - 229).

Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos – remiantis statistikos departamento pateikiamais duomenimis, pastarąjį penkmetį vaikų, gimstančių santuokos nesudariusioje šeimoje, skaičius išlieka pakankamai stabilus ir kasmet sudaro beveik trečdalį (27 %) visų gimusių vaikų skaičiaus (Oficialiosios statistikos portalas, 2022). Įsivyraujant tokiai tendencijai, labai svarbu užtikrinti, jog vaikų, gimusių tėvams, gyvenantiems sudarius santuoką, ir gimusių tėvams, kurie santuokos nėra sudarę, teisės ir interesai būtų ginami vienodai. Ši nuostata įtvirtinta Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 5 dalyje, kurioje nurodyta, jog vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios. Nesusituokusiems vaiko tėvams gyvenant kartu (bendras gyvenimas neįregistravus santuokos), vaiko gyvenamoji vieta laikoma esanti kartu su tėvais jų gyvenamojoje vietoje. Susiklosčius situacijai, kai nusprendžiama gyventi atskirai, santuokos nesudariusiems tėvams išlieka teisė bendru sutarimu nuspręsti vaiko gyvenamosios vietos klausimą ir sudaryti sutartį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo bei pateikti ją tvirtinti teismui. Kilus nesusituokusių tėvų ginčui, su kuriuo iš jų vaikas turi gyventi, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma teismo sprendimu (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Taigi, nors Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas numato net septynis skirtingus atvejus, kada atsiranda prievolė nustatyti vaiko gyvenamąją vietą ir visi šie atvejai savo teisine prasme yra pakankamai skirtingi, tačiau galima išvelgti vieną bendrą bruožą – siekiant apsaugoti vaiko teises ir užtikrinti geriausių vaiko interesų įgyvendinimą, bet kuriuo atveju galimi du vaiko gyvenamosios vietos nustatymo sprendimai – pirmiausiai, tėvų galimybė susitarti dėl vaiko gyvenamosios vietos bendru sutarimu, kuri, iš esmės, yra palankiausia atsižvelgiant ir į vaiko interesus, ir į tėvų lygias teises auginti ir auklėti vaiką bei jų norą, o nepavykus rasti sprendimo bendru sutarimu, įsikiša valstybė – vaiko gyvenamoji vieta nustatoma teismo sprendimu. Toks reguliavimas leidžia pagrįstai manyti, kad Lietuvos teisinėje sistemoje, siekiant nustatyti vaiko gyvenamąją vietą, skiriamas itin didelis dėmesys tėvų laisvei pasirinkti ir taip palaikomas tėvų lygiateisiškumo principas.

1.3. Ikitėisminės vaiko gyvenamosios vietos nustatymo galimybės

Kaip jau buvo aptarta anksčiau, vaiko gyvenamosios vietos klausimą galima spręsti bendru tėvų sutarimu, o sutarimo pasiekti nepavykus, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma teismo sprendimu (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Autorės nuomone, Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinta tėvų laisvė patiems nuspręsti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą yra sveikintina, kadangi ji visapusiškai atitinka ir geriausių vaiko interesų užtikrinimo sampratą, ir tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą. Tačiau realybėje tokius susitarimus pasiekti yra sudėtinga – vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas iškyla išimtinai tada, kai iki tol gyvavusi tėvų sąjunga, nepriklausomai nuo jos teisinio statuso, nutrūksta, o tėvų sprendimas gyventi atskirai gali būti lydimas daugybės neigiamų emocijų – nusivylimo partneriu, nepasiteisinsusių lūkesčių, pykčio, nuoskaudų. Šios emocijos gali taip apsunkinti situaciją, priimant sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos, jog vaiko gyvenamosios vietos esmė – geriausių vaiko interesų užtikrinimas – tampa antraeilium dalyku, o asmeninis interesas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, pereina į agresyvią ir neapgalvotą rungimosi stadiją.

Būtent dėl šių priežasčių, siekiant tėvams padėti susitvarkyti su viršenybę paėmusiomis emocijomis ir sugrįžti prie esminio, vaiko gerovės užtikrinimo klausimo, taip pat, padėti priimti abipusį susitarimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, taip išvengiant ginčo nagrinėjimo teisme, kuris neabejotinai ne tik pareikalaus dar daugiau tėvų laiko bei jėgų ir suteiks vaikui, kuris ir taip patiria daugybę jam nesuprantamų išgyvenimų dėl tėvų santykių pasikeitimo, dar daugiau neigiamų emocijų, būtina nešališkų specialistų pagalba (Mediacija padeda susitaikyti..., 2021). Tokia pagalba Lietuvos teisinėje sistemoje buvo įtvirtinta 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo pakeitimams (toliau – Mediacijos įstatymas), kurie įtvirtino privalomąją mediaciją šeimos bylose dėl santuokos nutraukimo, vaiko išlaikymo priteisimo, gyvenamosios vietos nustatymo, bendravimo su vaikais tvarkos nustatymo ir kituose šeimos ginčiuose (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, 2008). Toks įstatymų rengėjo siekis, autorės nuomone, yra pagirtinas – pasitelkiant privalomąją mediaciją, galima taikos sutartimi užbaigti kur kas daugiau bylų, kas reikšmingai palengvintų teismų darbą ir krūvį, taip pat, padėtų tiek tėvams, nusprendusiems užbaigti juos siejantį šeimyninį santykį, tiek jų vaikui, patirti kuo mažiau neigiamų emocijų.

Iš pažiūros itin svarbus ir reikšmingas privalomosios mediacijos įtvirtinimas pradžioje sukėlė nemažą pasipiktinimą, kurį lėmė neapgalvotas įstatymų leidėjo įtvirtintas

privalomosios mediacijos taikymas visose be išimties šeimos bylose, kas reiškė, jog nebuvo atsižvelgta į atvejus, kurie yra ypatingai jautrūs ir mediacijos taikymas juose darytų realią psichologinę žalą vienai iš mediacijos šalių – tai šeimos ginčai, kai juose yra smurto elementų¹. Toks įstatymo leidėjo sprendimas jau 2021 m. balandžio 29 d. įsigaliojusioje įstatymo redakcijoje buvo pakeistas – privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose buvo diferencijuotas, išskiriant tokias sąlygas (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, 2008):

1. Privalomoji mediacija netaikoma atvejais, kai kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo siekia smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo, o kita ginčo šalis yra galimas smurtautojas ir yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, susijęs su smurtu artimoje aplinkoje;
2. Privalomoji mediacija netaikoma atvejais, kai teisme nagrinėjama byla, susijusi su smurtu artimoje aplinkoje;
3. Privalomoji mediacija netaikoma atvejais, kai yra priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis dėl smurto artimoje aplinkoje;
4. Privalomoji mediacija netaikoma atvejais, kai yra pateikta įstatymų nustatyta tvarka įgalioto teikti specializuotą kompleksinę pagalbą subjekto pažyma apie specializuotos kompleksinės pagalbos teikimą asmeniui dėl galimai patirto smurto artimoje aplinkoje.

Kalbant apie privalomąją mediaciją, labai svarbu suprasti pačią jos sąvoką, kadangi gali kilti neteisingas suvokimas, jog privalomoji mediacija užkerta asmens teises kreiptis į teismą. Tam, kad būtų lengviau suprasti ir pasinaudoti mediacijos galimybe, mediacijos sąvoka yra aiškiai apibrėžta tiek teisės doktrinoje, tiek ir teisės aktuose. Teisės doktrinoje mediacijos sąvoka apibrėžiama kaip „alternatyvi teismui, savanoriška konfidencialaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūra, kurioje vienas ar keli tretieji nepriklausomi nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda besiginčijantiems pasiekti priimtina ginčo sprendimą“ (Kaminskienė, 2010, p. 55). Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų mediacija apibrėžiama kaip „struktūrinis procesas, neatsižvelgiant į tai, kaip jis pavadintas ar nurodytas, kai dvi ar daugiau ginčo šalių savanoriškai stengiasi pačios susitarti dėl jų ginčo sprendimo padedant mediatoriumi“ (Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB). Lietuvos

---

¹ Pavyzdžiui: Vaigė. *Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose – inovacija ar žingsnis atgal?*, [interaktyvi nuoroda]. Prieiga per internetą: https://kaunoziuos.lt/titulinis/privalomoji-mediacija-seimos-gincuose-inovacija-ar-zingsnis-atgal_109561.html [žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d.]; Vaičekauskytė. *Naujovė skyrybų bylose: ar skyrybos taps greitesnės ir pigesnės?* [interaktyvi nuoroda]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/rasa-vaicekauskyte-naujove-skyrybu-bylose-ar-skyrybos-taps-greitesnes-ir-pigesnes.d?id=83279629> [žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d.].

Respublikos mediacijos įstatyme – kaip „ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą“ (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, 2008). Visuose šiuose apibrėžimuose matome vieną bendrą dalyką – mediatoriaus pagalbą taikiai išspręsti ginčą. Iš to galima daryti išvadą, kad mediatorius atlieka tarpininko, pagalbininko funkciją tarp sutarimo nerandančių asmenų ir pačią mediaciją reikia suvokti ne kaip imperatyvias nuostatas priimsiančią procedūrą, o kaip pagalbą patiems tėvams priimti sprendimus bendru sutarimu.

Esminis privalomosios mediacijos momentas – tėvų savanoriškas sutikimas ja pasinaudoti. Nors sąvokos privalomas ir savanoriškas yra viena kitos priešingybės, tačiau mediacijos atveju, tai įmanoma logiškai paaiškinti. Pirmiausiai, mediacijos privalomumas turi būti suprantamas ne kaip privaloma priemonė ginčui užbaigti ir kitų alternatyvų nebuvimas, o kaip įpareigojimas pasinaudoti galimybe ginčą išspręsti be teismo įsikišimo. Savanoriškumo aspektas pasireiškia tuo, jog tik esant abiejų šalių sutikimui, galimas pradėti mediacijos procesas. Savanoriškumo aspektas aiškiai įtvirtinamas ir Mediacijos įstatyme, kuris numato tokias kreipimosi dėl privalomosios mediacijos galimybes (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, 2008):

1. **Kreipimasis bendru sutarimu**, kuris jau pats savaime įrodo abiejų šalių savanorišką sutikimą pasinaudoti privalomąją mediacija. Bendras sutarimas, autorės nuomone, padidina ginčo šalių galimybes dėl galimo ginčo išsprendimo bendru sutarimu, kadangi nebelieka rizikos faktoriaus, jog viena ginčo šalis atsisakys bent pradėti mediaciją;
2. **Vienos iš ginčo šalių inicijuojama privalomoji mediacija**. Tokiu atveju, jau iš karto trūksta kitos ginčo šalies savanoriško sutikimo. Tačiau tai, jog privalomoji mediacija inicijuojama tik vienos ginčo šalies, dar nereiškia, jog galima iš karto priimti sprendimą dėl mediacijos nepradėjimo. Pirmiausiai, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos arba mediatoriaus iniciatyva, kitai ginčo šaliai išsiunčiamas pranešimas apie gautą prašymą, kartu nurodant, kad ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo pranešimo išsiuntimo dienos turi būti gautas kitos ginčo šalies sutikimas dėl mediacijos vykdymo. Ginčo šalis, gavusi pranešimą, gali sutikti dėl privalomosios mediacijos taikymo, gali atsisakyti privalomosios mediacijos taikymo arba gali tiesiog ignoruoti gautą pranešimą ir, tokiu atveju, laikoma, kad kita ginčo šalis nesutiko pasinaudoti privalomąja mediacija. Ginčo šalis, inicijavusi privalomąją mediaciją, įvykdo esminį momentą – pasinaudoja galimybe ginčą spręsti privalomosios mediacijos pagalba ir, mediacijai neįvykus dėl abiejų šalių savanoriškumo nebuvimo, gali kreiptis į

teismą dėl ginčo išsprendimo. Tokiu atveju, teismas yra įpareigotas pripažinti, jog buvo išpildytas reikalavimas pasinaudoti privalomąją mediacija.

Pats prievolės pasinaudoti privalomąja mediacija momentas yra labai įdomus – ginčo šalims ar šaliai, nusprendus inicijuoti privalomąją mediaciją, nekyla įpareigojimas pasiekti galutinį tikslą – išspręsti kilusį ginčą. Net ir bendru sutarimu privalomąją mediaciją inicijavusios šalys gali nepasiekti bendro sprendimo, mediacija gali nutrūkti bet kurioje jos įgyvendinimo stadijoje, tačiau bus laikoma, jog tinkamai pasinaudota privalomąja mediacija. Tinkamu privalomosios mediacijos pasinaudojimu laikomi šie atvejai (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, 2008):

1. **Pasiekiamas susitarimas** ir tokiu atveju išduodama pažyma dėl mediacijos įvykdymo;
2. **Mediacija nutraukiama nepasiekus susitarimo** vienos ginčo šalies rašytiniu pareiškimu apie pasitraukimą iš mediacijos, abiejų ginčo šalių rašytiniu pareiškimu dėl mediacijos pabaigos arba mediacija nutraukiama mediatoriaus rašytiniu pareiškimu. Tokiu atveju mediatorius išduoda pažymą dėl mediacijos įvykdymo;
3. **Mediacija nepradedama nesant vieno iš ginčo šalių sutikimui.** Privalomąją mediaciją inicijavus tik vienai iš ginčo šalių, kita šalis nesutinka dėl privalomosios mediacijos arba visai neatsako į gautą pranešimą dėl privalomosios mediacijos inicijavimo. Abiem atvejais laikoma, kad šalys gali kreiptis tiesiai į teismą, nes nebuvo abipusio sutarimo dėl privalomosios mediacijos ir išduoda pažyma dėl įstatymuose nustatyto reikalavimo pasinaudoti privalomąją mediacija įvykdymo.

Atveju, kai vienas iš tėvų nusprendžia dėl iškilusio ginčo sprendimo kreiptis tiesiai į teismą, ir privalomąją mediacija nepasinaudoja, atsiranda pasekmės – teismui įtvirtinta teisė tokį ieškinį atmesti. Vienas iš pavyzdžių – Marijampolės apylinkės teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas byloje E2-1076-443/2020. Šioje byloje ieškovė I. D. prašė teismo nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su motina, nustatyti tėvo bendravimo su vaiku tvarką, priteisti vaiko išlaikymą periodinėmis išmokomis ir išspręsti bylinėjimosi išlaidų priteisimą. Bylą nagrinėjęs teismas atsisakė ieškinį priimti, argumentuodamas tuo, jog ieškovė I. D. nesilaikė šiai bylos kategorijai įstatymų nustatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos. Teismas nustatė, jog nagrinėjamu atveju ginčas dėl tėvystės, gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos nustatymo bei išlaikymo priteisimo yra kilęs iš šeimos teisinių bei dėl jo yra galimas taikos sutarties sudarymas, o duomenų, jog šalys būtų inicijavę privalomąją mediaciją, byloje nėra (Marijampolės apylinkės teismo 2020 m.

sausio 17 d. sprendimas civilinėje byloje).

Šis teismo nutartis reikšminga dvejais aspektais – pirmiausiai, teismas, vadovaudamasis teisiniu reguliavimu Lietuvoje, pagrįstai atmeta ieškinį ir tokių būdų įgyvendina įstatymų nuostatas, jog nepradėjus privalomosios mediacijos procedūros byloje, kuriose ji privalo būti inicijuota, asmuo negali kreiptis į teismą dėl ginčo sprendimo. Taip formuojama praktika, kuria siekiama skatinti besikreipiančius į teismą asmenis pirmiausiai pasinaudoti ikiteisminėmis ginčų sprendimo galimybėmis. Kitas svarbus momentas yra tas, jog teismas remiasi argumentu, jog nagrinėjamu atveju ginčas dėl tėvystės, gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos nustatymo bei išlaikymo priteisimo yra kilęs iš šeimos teisinių santykių bei dėl jo yra galimas taikos sutarties sudarymas (Marijampolės apylinkės teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas civilinėje byloje). Tai parodo, jog teismų praktikoje prioritetas sprendžiant panašaus pobūdžio bylas yra teikiamas savanoriškam tėvų susitarimui ir sprendimo priėmimui bendru sutarimu, taip paliekant jiems laisvę patiems įgyvendinti savo ir vaiko teises pačiu tinkamiausiu būdu.

Kadangi nuo įstatymo pakeitimo 2020 m. ir jo paskutinio atnaujinimo 2021 m. jau praėjo šiek tiek laiko, galima palyginti ar įstatymo patobulinimai padarė įtaką mediacijos taikymo apimtims ir veiksmingumui Lietuvoje. Remiantis Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos metinėmis veiklos ataskaitomis, 2020 metais iš 6 789 inicijuotų privalomosios mediacijos atvejų, 3 442 atvejais mediacija net neįvyko (nes kita šalis nesutiko arba neatsakė), o taikiu ginčo išsprendimu baigėsi tik 1 045 atvejai. 2021 metų statistika mažai pasikeitė – buvo inicijuoti 6369 privalomosios mediacijos atvejai, iš kurių 3217 atvejais mediacija neįvyko, nes kita šalis nesutiko su mediacija arba neatsakė, taip pat, iš 2900 mediacijos bylų taikiai baigėsi 1587 atvejai (2020 m. 1983 mediacijos atvejai buvo baigti, o iš jų taikiai išspręsta 1045 atvejai) (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba, 2020, 2021). Akivaizdu, jog kol kas privalomosios mediacijos taikymas šeimos ginčiuose nėra efektyviai įgyvendinamas ir, atsižvelgiant į pateiktą statistiką, to priežastimi tampa tėvų nenoras dalyvauti privalomojoje mediacijoje.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog mediacija yra kvalifikuota specialisto (mediatoriaus) pagalba ginčų šalims siekiant priimti bendrą sutarimą. Ginčų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atvejais, mediacija yra skatintina priemonė, kuria galima taikiai išspręsti ne tik vaiko gyvenamosios vietos klausimą, bet ir bendravimo su vaiku tvarką ir vaiko išlaikymo klausimus ir toks sprendimo būdas dažniausiai labiausiai atitiks ginčo šalių ir jų vaiko interesus. Privalomoji mediacija nekonkuruoja su ginčų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo sprendimu teisme – tai priemonė, kuria būtina pabandyti pasinaudoti tam, kad būtų priimtas visiems palankiausias – taikus – susitarimas, tačiau bet

kurioje mediacijos stadijoje jai nutrūkus ir bendro sutarimo nepriėmus – ginčo sprendimas pereina į teismo sprendimo stadiją. Tačiau, nepasinaudojus privalomąja mediacija bylose, kuriose yra didelė tikimybė taikos sutarties sudarymui, tokiose kaip ginčai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, ginčo nagrinėjimas teismine tvarka negali būti pradėdamas. Nors privalomoji mediacija gali būti efektyvi priemonė sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos klausimus ikiteisminiu būdu, tačiau Lietuvoje šis institutas vis dar susiduria su nemažais iššūkiais – pusė privalomosios mediacijos atvejų baigiasi nei neprasidėję, kai viena iš ginčo šalių atsisako pradėti privalomąją mediaciją ar visai nepateikia atsakymo, o bendras taikiai pasibaigusių bylų procentas sudaro tik apie 25 % nuo fiksuoto inicijuotų privalomosios mediacijos atvejų.

2. GINČAI DĖL VAIKO GYVENAMOSIOS VIETOS NUSTATYMO: TEISMO SPRENDIMUS LEMIANTYS PRINCIPAI

Ikiteisminėje vaiko gyvenamosios vietos nustatymo stadijoje išnaudojus visas situacijos sprendimo galimybes ir ginčo šalims nesugebėjus priimti abipusio susitarimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas pereina į galutinę stadiją – teisminį ginčo dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo sprendimą. Tai sudėtingas procesas, reikalaujantis aktyvaus teismo dalyvavimo – būtina surinkti visus reikalingus įrodymus, galinčius lemti sprendimo priėmimą, į procesą įtraukiami tokie specialistai kaip psichologas, vaiko teisių apsaugos specialistai, tenka rinkti duomenis apie tėvų socialinę aplinką, gaunama informacija iš vaiko ugdymo įstaigos apie vaiko asmenybę, pasiekimus, tėvų dalyvavimą ugdyme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35). Ir tai tik maža dalis informacijos, kurią teismas turi gauti, išnagrinėti ir įvertinti tam, kad galėtų priimti sprendimą. Visa tai yra būtina tam, kad būtų užtikrinti geriausių vaiko interesų, vaiko teisės būti išklausytam ir tėvų lygiateisiškumo principai bei priimtas teisiniu požiūriu geriausias sprendimas.

2.1. Geriausių vaiko interesų principas

Vaiko interesų sąvoka yra įtvirtinta Vaiko teisių konvencijoje (toliau – Konvencija) ir nors vaiko interesai aptariami net šešiuose skirtinguose straipsniuose, tačiau jokio sąvokos paaiškinimo Konvencijoje nepateikiama. Konvencija, iš esmės, įtvirtina ne sąvoką, o nuostatą ir nubrėžia kryptį, jog sprendžiant bet kokius klausimus, liečiančius vaiką, nepriklausomai nuo to, kas tokios iniciatyvos imasi (valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu vaiko aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai), svarbiausi yra vaiko interesai ir nepateikia jokio apibrėžimo, kas konkrečiose situacijose atitinka vaiko interesus (Vaiko teisių konvencija, 1995). Vaiko teisių komitetas šiuo klausimu taip pat yra pasisakęs ir nurodo, jog sprendžiant dėl vaiko interesų, reikia vadovautis Konvencijoje įtvirtintų normų visuma, o ne abstrakčiomis jos dalimis (Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2002). Vertinant šį teiginį ir apibendrinant Konvencijoje įtvirtintas nuostatas, galima išskirti šiuos vaiko interesus (Vaiko teisių konvencija, 1995):

1. Žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas (7 str.);
2. Išsaugoti šeimos ryšius (8 str.);
3. Būti išklausytam sprendžiant su juo iškilusius klausimus (12 str.);

4. Būti gerbiamas kaip asmenybei (16 str.);
5. Gauti išsilavinimą (28 str.).

Toks sąvokos neapibrėžtumas kelia dvejopą pojūtį. Vertinant iš neigiamos pusės, kyla klausimas, kaip teismui interpretuoti tai, kas nėra apibrėžta? Ar platus sąvokos lankstumas ir pareiga teismui pačiam spręsti apie individualioje byloje esančius vaiko interesus nesukurs subjektyvumo problemos? Vertinant iš teigiamos pusės, kiekviena byla yra individuali, kadangi kiekvienas vaikas, kurio gyvenamosios vietos nustatymo klausimas sprendžiamas, pasižymi skirtingomis savybėmis, todėl vaiko interesų sąvokos lankstumas leidžia teismui individualizuoti sprendimą, o struktūrizuotas vaiko interesų apibrėžimas negalėtų būti taikomas visose bylose be išimčių.

Lietuva, savo Nepriklausomybės aušroje ratifikavusi Konvenciją, buvo įpareigota imtis veiksmų, kuriais būtų užtikrinamas vaiko teisių įgyvendinimas bei šių teisių apsauga, todėl dar 1996 metais buvo priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Atsižvelgiant į vaiko interesų viršenybės principą, įtvirtintą Konvencijoje, įstatyme galime matyti aiškų šio principo integravimą - nustatyta asmenų pareiga visais atvejais pirmiausiai atsižvelgti į vaiko interesus, įtvirtinta nuostata, jog, sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, teismas pirmiausia turi atsižvelgti į vaiko interesus ir kt. Vaiko interesai, kaip ir Konvencijoje, buvo įtvirtinti atskiruose įstatymo straipsniuose, pvz.: vaiko teisė būti sveikam (8 str.), vaiko teisė į gyvenimo sąlygas (11 str.), vaiko turinės teisės (12, 13 str.), vaiko socialinės teisės (14 str.), vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį (16 str.), vaiko teisė gyventi kartu su tėvais ar juos atstojančiais asmenimis (23 str.), vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiais tėvais (24 str.), vaiko teisė į mokslą (34 str.) ir kt. (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Iš to matome, jog Lietuvos teisinė sistema perėmė ir įtvirtino Konvencijoje taikomą vaiko interesų aiškinimą – vaiko interesams suteikiama viršenybė, tačiau jos konteksto aiškinimas paliekamas neapibrėžtas.

Lietuvos teisės mokslininkai, stebėdami ir vertindami vaiko interesų sampratą neapibrėžtumą tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu, ne kartą pasisakė dėl vaiko interesų sąvokos taikymo ir interpretavimo. Mikelėnas teigia, jog sprendimai, susiję su vaikais, turi būti orientuoti į tai, kas geriausia vaikui. Tam, kad būtų apsaugotos vaiko teisės ir interesai, tiek fiziniai asmenys, tiek valstybinės institucijos, kurie atsakingi už tai, turi pareigą veiksmingai taikyti pačias įvairiausias priemones. Tuo pačiu, pats principas įtvirtina, jog šeimos klausimai tais atvejais, kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, įpareigoja ir teismą, ir vaiko tėvus pirmiausiai atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis (Mikelėnas, 2009, p. 127 - 129). Remiantis autoriaus išsakyta nuomone, galime įžvelgti poziciją, jog vaiko interesų viršenybės principas yra neginčijamas, o tam, kad jis būtų

įgyvendinamas, atsakingi asmenys ir institucijos gali pasirinkti pačios vaiko interesų sąvokos interpretavimą, pvz.: ginčų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo atveju, teismas nustato ir įtvirtina individualaus vaiko geriausius interesus nagrinėjamoje byloje. Vaiko interesų individualizavimą palaiko ir G. Sagatys, kuris pritaria tam, jog pats vaiko interesų turinys yra individualus, todėl jo taikymas negali būti griežtai apibrėžiamas (Sagatys, 2006, p. 141 - 151). Žinoma, yra manančių ir priešingai. E. Krivka išreiškė poziciją, jog teisės normos, siekiant užtikrinti teisinių sprendimų nuspėjamumą ir teisinį tikrumą, turi būti formuluojamos kiek galima aiškiau ir tiksliau, nes tik tikslios ir apibrėžtos teisės normos garantuoja, kad panašūs atvejai bus aiškinami panašiai, o tai užtikrina teisingumą ir simbolizuoja teisės viršenybę. Taip pat todėl, kad teisės normų apibrėžtumas mažina galimybes sprendimus priimantiems asmenims naudotis savo viršenybe, priimti ir įtvirtinti subjektyvius įsitikinimus. Ir galiausiai, esant aiškiam teisės normų apibrėžtumui, asmenys turi galimybę iš anksto žinoti, kas leidžiama ir kokie padariniai jų laukia pažeidus taisyklę - teisės normų tikslumas garantuoja, kad niekas nepatirs neigiamų padarinių dėl to, kaip teisės norma bus aiškinama po veiksmo (Krivka, 2009, p. 16).

Autorė palaiko poziciją, jog vaiko interesai turi būti individualizuojami, kadangi juos sudaro ne tik įstatymuose įtvirtintos vaiko teisės, bet ir individualios kiekvieno vaiko savybės, tokios kaip amžius, pomėgiai, sveikatos ypatumai, charakterio tipai ir daugybė kitų. Taip pat, labai svarbu įvertinti ir tai, jog vaiko interesai nėra statiški – jie kinta augant vaikui ir tai, kas kūdikiui yra geriausi interesai (motinos pienas, fizinis artumas ir daugybė kitų), bus visiškai netinkama vyresniam vaikui, taip pat, gali kisti ir aplinkybės, kuriomis remiantis buvo priimtas ankstesnis teismo sprendimas. Ši pozicija įtvirtinama ir teisminėje praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartyje pasisakė dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo pasikeitus anksčiau galiojusioms aplinkybėms - kasacinis teismas pažymėjo, kad teismo sprendimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo nėra laikomas galutinai išspręstu klausimu, kuris reikštų draudimą tapataus ieškinio pareiškimui. Atvirkščiai – pasikeitus ankstesnės bylos nagrinėjimo metu egzistavusioms aplinkybėms (pvz.: jei tėvas, su kuriuo buvo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, vaiko neaugina ir kartu negyvena (palieka giminaičiams), antrasis iš tėvų gali pasinaudoti teise pakeisti vaiko gyvenamąją vietą ir pateikti pakartotinį ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Pareiškusiajam ieškinį dėl vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo, tenka pareiga įrodyti, kad iš esmės pasikeitė aplinkybės, dėl kurių buvo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta su vienu iš tėvų ar vaikas buvo atiduotas gyventi kartu su kitais asmenimis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis). Svarbu ir tai, jog įstatymų leidėjai nenurodo, kokie aplinkybių pasikeitimai laikytini esminiais,

tačiau kasacinio teismo vystoma praktika išskiria tokius pavyzdžius - tėvo, su kuriuo gyvena vaikas, elgesio, materialiosios padėties pasikeitimas, pablogėjęs vaiko auklėjimas, kito iš tėvų materialiosios padėties pagerėjimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 19 d. nutartis); vaiko norų pasikeitimas, atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis); kitos aplinkybės, dėl kurių esminio pasikeitimo sprendžiama kiekvienoje konkrečioje byloje. Atsižvelgiant į šių aplinkybių visumą, autorės nuomone, nustatyti vieningą vaiko interesų katalogą, kuriuo gali vadovautis teismas, spręsdamas ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, yra neįmanoma ir šiuo metu Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas yra subalansuotas ir efektyvus, leidžiantis užtikrinti kiekvieno individualaus vaiko geriausius interesus, atsižvelgiant ne tik į įstatymuose įtvirtintas bendras vaikų teises, bet ir į kiekvieną individualią asmenybę.

Teismui paliekama itin sudėtinga ir paini pareiga nustatyti vaiko interesą, nes dažnai ne tik vaikas savo interesus supranta skirtingai nei tėvai, bet ir patys tėvai turi kardinaliai besiskiriančią požiūrį dėl vaiko interesų bei jų įgyvendinimo, todėl tėvų turimi reikalavimai vaiko gyvenamosios vietos nustatymui prasilenkia su įtvirtintu teisiniu reguliavimu. Galiausiai, svarbu, jog būtų įvertinti ne pavieniai vaiko interesai, o bylos duomenų visetas. Vienas iš pavyzdžių, puikiai iliustruojančių to svarbą, yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 4 d. nutartis byloje 3K-3-15/2006. Kasacinis teismas pasisakė, jog nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas I. P. (vaikas) gyvenamąją vietą su tėvu V. P. (ieškovas), nepagrįstai vadovavosi vien tik vaiko noru, išreikštu pirmosios instancijos teismo posėdyje, ir rėmėsi aplinkybe, kad, gyvenant pas ieškovą, bus užtikrinta I. P. galimybė bendrauti su broliu A. P. Kasacinis teismas nustatė, kad, priimant skundžiamą nutartį, nebuvo atsižvelgta į kitus vaiko interesus, neįvertintas byloje esančių duomenų, reikšmingų sprendimui priimti, visetas. Kasacinis teismas nustatė, jog apeliacinės instancijos teismas neatsižvelgė į jauną I. P. amžių (bylos nagrinėjimo metu jai buvo aštuoneri), kuriame jai vis dar labai reikalinga motinos globa. Taip pat, I. P. visą laiką, išskyrus 2004 m. sausio–birželio mėnesius, gyveno su mama. Pirmosios instancijos teismo pavedimu atliktos psichologinės ekspertizės išvadose nurodyta, kad dukra gerai jaučiasi motinos namuose ir kad psichologiniu požiūriu nebūtų tikslinga vėl pakeisti vaiko gyvenamąją vietą. Skuodo rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnyba, ištyrusi atsakovės G. P. gyvenimo sąlygas bei jos asmenines savybes ir materialinę padėtį, pateikė išvadą, kad G. P. turi tinkamas sąlygas ir gali auginti savo vaikus. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, kasacinis teismas padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CK 3.174 straipsnio nuostatas ir pažeidė

įrodymų vertinimo principus, neįvertindamas reikšmingų bylai duomenų viseto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 4 d. nutartis).

Tam, kad teismai nepasiklystų daugybėje individualių bylos aspektų, turinčių įtaką sprendimo priėmimui, dar 2002 m. birželio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ buvo įtvirtintos gairės teismams, nustatant vaiko interesų turinį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35). Remiantis nutarimo nuostatomis, teismas, priimdamas sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos, turi įvertinti šiuos kriterijus:

1. Kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų, panaudojant ir valstybės teikiama paramą, įgyvendinimą;
2. Kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas;
3. Vaiko norus ir pažiūras.

Nutarimu buvo ne tik apibrėžti abstraktūs kriterijai, tačiau ir pakankamai aiškiai detalizuota, kaip kiekvienas iš jų turėtų būti vertinamas, į ką teismai, spręsdami dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo turi atsižvelgti. Galima manyti, jog taip siekta sukonkretinti vertinamuosius kriterijus, paliekant kiek įmanoma mažiau galimybių galimam teisėjų subjektyviam bylų vertinimui.

Tėvų galimybės bei pastangos užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą užima itin svarbią vietą šiame nutarime ir šio kriterijaus vertinimui skiriamas ypatingas dėmesys. Remiantis šiuo kriterijumi teismas, nagrinėdamas ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, turi įvertinti tėvų galimybes ir pastangas įgyvendinti nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises, tokias kaip teisė gyventi ir sveikai vystytis, teisė į identiškumą ir jo išsaugojimą, teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, teisės į garbę ir orumą, teisė laisvai reikšti pažiūras visais su vaiku susijusiais klausimais, teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisė į mokslą, negalią turinčio vaiko teisė į visavertį gyvenimą, vaiko teisės į poilsį ir laisvalaikį, teisės darbo srityje, teisės į saugią socialinę aplinką, teisės į valstybės teikiama socialinę paramą ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35). Nutarimas tokiu būdu ne tik įtvirtina vaiko teisių svarbą, bet ir parodo, jog nagrinėjant tokio pobūdžio bylas itin reikšmingas yra visų aplinkybių įvertinimas, kadangi sprendimą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo nulems tai, kuris iš tėvų gali pasiūlyti vaikui aplinką bei sąlygas labiausiai atitinkančias vaiko interesus:

1. **Sąlygos vaikui sveikai vystytis ir tėvų galimybės vaikui tokias sąlygas sukurti** - šiuo atveju yra vertinamos objektyvios tėvų suteikiamos gyvenimo sąlygos. Svarbiu įrodymu vertinant sąlygas vaikui sveikai vystytis tampa Vaiko teisių apsaugos tarnybos teritorinio skyriaus teikiama išvada, kuri turi būti aiški, detalizuota, leidžianti teismui daryti išvadas apie gyvenimo sąlygas jų nemačius patiems. Tokią poziciją išreiškė Klaipėdos apygardos teismas, kai 2017 m. kovo 10 d. nutarė panaikinti Šilutės rajono apylinkės teismo 2016 m. spalio 21 d. sprendimą ir bylą perduoti nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui. Vienas iš šio sprendimo argumentų buvo tas, jog apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad byloje trūko objektyvių įrodymų, tokių kaip buities tyrimo aktai apie ieškovo ir atsakovės gyvenimo sąlygas. Vaiko teisių apsaugos skyriaus išvadoje buvo nurodoma, jog skyriaus specialistės apsilankė ir ieškovo, ir atsakovės gyvenamosiose vietose, bet jokių jų gyvenimo sąlygų tyrimo ir aptarimo duomenų pateikta nebuvo. Specialistės tik paminėjo išvadoje, jog tėvo namuose vaiko gyvenimui, poilsiui ir mokymuisi yra sudarytos tinkamos sąlygos, tačiau nėra nurodyta jokių aplinkybių, kurios leistų teismui įsitikinti, kad tokia išvada padaryta ištyrus buities sąlygas. Juo labiau, atsakovės atstovas teismo posėdyje nurodė, jog ieškovas neturi sąlygų auginti dukters, kadangi gyvena tėvams priklausančiame dviejų kambarių bute (Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. kovo 10 d. sprendimas).
2. **Tėvų galimybės užtikrinti vaiko teisę į identiškumą ir jo išsaugojimą** – pačios vaiko teisės turinį sudaro teisė į tautybę, pilietybę, vardą, pavardę, socialinių ir kultūrinių ryšių išsaugojimą. Itin aktuali atvejais, kai byloje yra gyvenimo užsienyje elementas. Vilniaus regiono apylinkės teismas 2018 m. rugsėjo 19 d. civilinėje byloje Nr. e2-873-213/2018 sprendė klausimą dėl vaikų, Anglijoje su motina gyvenančių jau šešerius metus, gyvenamosios vietos nustatymo. Teismas išreiškė poziciją, jog ir ieškovės, ir atsakovo, gyvenančio Lietuvoje, galimybės suteikti sąlygas, užtikrinančias geriausius vaikų interesus yra vienodos, ką patvirtino ir vaikai, išreiškę savo nuomonę dėl gyvenimo su vienu iš tėvų. Keliamas klausimas dėl vaikų teisės išsaugoti savo identiškumą, socialinius ir kultūrinius ryšius. Teismas pažymėjo, jog vaikai didžiąją laiko dalį bendrauja anglų kalba, nors moka kalbėti ir lietuviškai, mokosi mokykloje, turi lietuvių draugų, taip pat bendrauja su giminėmis, kurie gyvena Anglijoje. Teismas mano, kad vaikų identitetas, kultūriniai ryšiai, išsilavinimas užtikrinami, todėl vaikų perkėlimas į kitą šeimą prieš jų norą prieštarautų

jų interesams. Teismas atkreipia dėmesį ir į tai, kad abu vaikai, nors ir supranta lietuviškai, bet jiems yra lengviau bendrauti anglų kalba. Taip pat, vaikai Lietuvoje nebegyvena nuo 6 metų, apsigyvenus Lietuvoje, kartu su tėvu, nepilnamečiams vaikams būtų visiškai nauja socialinė aplinka. Teismas pažymi, kad vaikų teisė išsaugoti savo identiškumą, socialinius ir kultūrinius ryšius gali būti užtikrinta ir nekeičiant vaikų gyvenamosios vietos, o tėvams bendradarbiaujant bei užtikrinant pakankamą vaikų ir tėvo bendravimą bei siekiant, kad vaikų ir tėvo bei vaikų ir kitų giminaičių ryšys būtų maksimaliai atkuriamas. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, teismas vaikų gyvenamąją vietą nustatė su jų motina jos gyvenamojoje vietoje (Vilniaus regiono apylinkės teismo 2018 m. rugsėjo 19 d. sprendimas).

3. **Tėvų dėmesys vaiko teisėms į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir orumą** – teisės turinį iš esmės sudaro vaiko teisė į fizinę ir psichinę neliečiamybę, o jos pažeidimu galima laikyti bet koki nepagrįstą tėvų kišimąsi, kuris liečia vaiko sveikatą, fizinį aktyvumą ir pan. Tai reiškia, jog tėvai, nors jiems ir yra užtikrinamos išimtinės teisės ugdyti ir auklėti savo vaikus, negali piktnaudžiauti savo teisėmis, kurios pažeidžia vaiko garbę ir orumą. Šiuo klausimu dar 2006 m. gegužės 29 d. pasisakė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nustatė, jog vaiko tėvas, po konflikto su žmona persikraustęs gyventi į jaunesniosios dukros kambarį, tokiu savo elgesiu pažeidė vaiko teisę į asmeninį gyvenimą ir orumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 29 d. nutartis). Į šią aplinkybę, taip pat, ir kitas byloje reikšmės turėjusias aplinkybes, atsižvelgęs teismas vaiko gyvenamąją vietą nustatė su motina.
4. **Teisės į mokslą užtikrinimas** – itin didelę reikšmę turinti aplinkybė, kadangi Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina ne tik vaiko teisę į mokslą, bet ir pareigą mokytis vaikams iki 16 m., todėl tėvų pastangos ir galimybės šią teisę įgyvendinti laikomos svarbiu bylos aspektu. Bylose teismas vertina ne tik faktą ar vaikas lanko ugdymo įstaigą, bet ir vaiko pasiekimus įstaigoje. Kauno apygardos teismas 2015 m. vasario 11 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2A-180-254/2015 pakeitė nepilnametės gyvenamąją vietą ir nustatė ją su motina, kai vienas iš esminių bylos aspektų buvo tas, jog teismo vertinimu, atsakovo šeimos aplinka tapo nepilnametei nesaugi - dėl netinkamo atsakovo elgesio su nepilnamete ir išsiskyrusių tėvų nesutarimų pablogėjo nepilnametės sveikata, sutriko menstruacijų ciklas, suprastėjo mokymosi rezultatai. Teismas nusprendė, kad gyvenamosios vietos pakeitimas ir nustatymas su motina

atitinka vaiko interesus, nes ieškovė užtikrina vaiko fizinių bei ugdymo poreikių patenkinimą, nepilnametei gyvenant su ieškove jos psichinė būseną tapo stabilesnė, pagerėjo mokymosi rezultatai (Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. sprendimas).

5. **Tėvų galimybės tinkamai užtikrinti vaiko teises ir apribojimus darbo srityje** – kildinama iš tėvų pareigos išlaikyti vaiką. Būtina įvertinti, ar tėvai ėmėsi visų galimų priemonių, kad vaikas neturėtų dirbti. Taip pat, būtina įvertinti, dėl kokių priežasčių dirbantis vaikas dirba, ar vaiko darbas nesudaro kliūčių mokytis, nedaro įtakos vaiko sveikam fiziniam, protiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi.
6. **Tėvų galimybės įgyvendinti vaiko teisę būti apsaugotam nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos** – vertinama kaip tėvų galimybės vaiką apsaugoti nuo fizinio ar psichologinio smurto demonstravimo, kenksmingų medžiagų vartojimo, seksualinių nusikaltimų. Iš esmės, vertinama tėvų moralinė charakteristika. Šiuo aspektu vertinami ne tik tėvai, bet ir kiti asmenys, gyvenantys jų aplinkoje, t. y. aplinkoje, kurioje gyvens ir vaikas, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Panevėžio miesto apylinkės teismas byloje, kurioje buvo sprendžiamas vaiko gyvenamosios vietos klausimas, pasisakė, jog teismų praktikoje pripažįstama, kad sprendžiant klausimą, kuriam iš tėvų palikti auklėti vaiką, paprastai lemiamą reikšmę turi tėvų asmeniniai bruožai, santykiai su vaikais, požiūris į vaikus, moralinės charakteristikos, vaiko auklėjimo prioritetai. Iš byloje turimų duomenų matoma, jog vaiko tėvas ne kartą teistas, policijai žinomas, ne kartą smurtavęs prieš vaiko motiną. Vaiko motina ne kartą bausta administracine tvarka už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams. Teismas nustatė, kad motinos epizodinis alkoholio vartojimas psichologine prasme vaikui yra mažiau pavojingas nei ieškovo smurtas ir nusikalstama veika, todėl vaiko gyvenamąją vietą nustatė su motina (Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 22 d. sprendimas).
7. **Tėvų galimybės ir pastangos užtikrinti vaiko teisę į žodžio, minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisę reikalauti, kad vaiko pažiuroms būtų skiriamas didelis dėmesys visose gyvenimo srityse** – sąlyga turėtų būti vertinama, kaip vaiko teisė reikšti savo nuomonę įvairiose gyvenimiškose srityse, pvz.: renkantis užklasinę veiklą ir pan. Teismų praktikoje ne retai tenka spręsti klausimus, kurie susiję su vaiko religine laisve, ypač, jeigu vienas iš tėvų priklauso religinėms bendruomenėms, kurių propaguojamos apeigos, gyvenimo

būdas, mokymai gali daryti neigiamą įtaką vaiko interesams. Vilniaus apygardos teismas 2019 m. spalio 1 d. civilinės bylos Nr. E2A-2383-852/2019 sprendime pasisakė, jog vaiko tėvo bendravimas su vaiku išimtinai šeštadieniais dėl tėvo elgesio ir įsitikinimų, prieštarauja vaiko interesams. Tokias išvadas teismas padarė įvertinęs vaiko tėvo paaiškinimus, kuriuose jis teigė, jog dėl religinių įsitikinimų jo telefonas visada yra išjungtas, todėl tėvas negali tuo metu nei atsiliepti į vaiko mamos skambučius, nei informuoti mamą apie iškilusias situacijas vaiko priežiūros klausimais. Dėl religinių įsitikinimų, vaikų patyrus sužalojimus vaiko motina apie tai informuota nebuvo, nors ji kaip asmuo, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, turi priimti sprendimus dėl vaiko gydymo (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 1 d. sprendimas). Atsižvelgiant į šį faktą, buvo priimtas sprendimas vaiko tėvo ieškinį dėl bendravimo su vaiku tvarkos pakeitimo atmesti.

8. **Tėvų galimybės užtikrinti vaiko teises į poilsį ir laisvalaikį** – turinį sudaro vaiko fizinis ir psichologinis atsipalaidavimas bei galimybės užsiimti pomėgius, amžių bei sugebėjimus atitinkančia veikla, pvz.: lavinamieji būreliai ir kt. Teismas šiuo atveju įpareigotas įvertinti tėvų požiūrį į vaiko laisvalaikį bei poilsį ir galimybes juos užtikrinti. Tokią praktiką formuoja ir Lietuvos Aukščiausiasis teismas, kuris nutartyje, priimtoje 2010 m. vasario 8 d. civilinėje byloje Nr. 3K3-41/2010, patvirtino, kad ginčo šalių vaikas išreiškė norą gyventi su tėvu dėl turimo nuoširdaus ryšio, bendravimo, vaikui patinkančio laisvalaikio praleidimo su tėvu. Vaikas pažymėjo, kad tėvas nuolat ruošia jam maistą, kartu turiningai leidžia laisvalaikį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis). Teismas, atsižvelgdamas į byloje surinktus duomenis bei vaiko norą, vaiko gyvenamąją vietą nustatė su tėvu.
9. **Tėvų galimybės užtikrinti vaiko su negalia teises į visavertį gyvenimą** – nepaisant negalios, visi vaikai turi lygias teises augti, vystytis, įgyti išsilavinimą, atitinkantį vaiko fizinius ir protinius gebėjimus, dirbti vaiko galimybes atitinkantį darbą, dalyvauti socialinėje ir kultūrinėje veikloje. Atsižvelgiant į tai, teismams tenka pareiga nustatyti, kuris iš tėvų gali užtikrinti vaikui geresnes sąlygas gyventi visavertį gyvenimą.
10. **Tėvų galimybės užtikrinti vaiko teisę bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu** – vaiko gyvenamosios vietos nustatymas su vienu iš tėvų niekaip neatima ir neapriboja kito tėvo teisės dalyvauti vaiko gyvenime, įgyvendinti savo, kaip tėvo, teises vaiko atžvilgiu, auklėti vaiką ir jį ugdyti, todėl kludymas vaikui

bendrauti su tėvu, kuris gyvena atskirai, teismų praktikoje turi būti vertinamas ne tik kaip kito vaiko tėvo teisių pažeidimas, bet ir vaiko interesų pažeidimas (Mikelėnas et al, 2002, p. 329). Dėl vaiko teisės bendrauti su abiem tėvais pasisakė ir Vilniaus apygardos teismas 2014 m. lapkričio 6 d. civilinės bylos Nr. 2S-2137-567/2014 sprendime, kuriame pabrėžė, jog nors ir dėl įvairių priežasčių tėvai gali gyventi atskirai, tačiau jiems neatimama teisė ir pareiga bendrauti su vaikais ir dalyvauti jų auklėjime, o vaikui turi būti užtikrinta galimybė bendrauti su motina, tėvu, negyvenančiu su juo, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, kai toks bendravimas gali jam pakenkti. Teismas taip pat pabrėžė, jog skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarka yra nustatoma atsižvelgiant į vaiko interesus bei sudarant galimybę skyrium gyvenančiam tėvui ar motinai maksimaliai dalyvauti auklėjant vaiką (Vilniaus apygardos teismo 2014 m. lapkričio 6 d. sprendimas).

Sprendžiant klausimus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo teismas taip pat yra įpareigotas įvertinti kiekvieno iš tėvų šeimos aplinkos sąlygas, kurias reikia suprasti kaip sąlygas, kuriose vaikas turės gyventi, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Teisingam šių sąlygų vertinimui būtina nustatyti:

1. **Vaiko ryšio stiprumą su abiem tėvais, broliais ir seserimis bei kitais giminaičiais** – vaiko ryšys šiuo atveju yra itin daug reikšmės turintis faktorius, kadangi jį nutraukus vaikas patirs didelius neigiamus išgyvenimus, kurie neturi nieko bendro su vaiko interesų užtikrinimu. Teismų praktikoje vaiko ryšio su kartu gyvenančiais asmenimis išsaugojimas dažnai lemia sprendimo, dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo ar pakeitimo, priėmimą. Pvz.: Plungės apylinkės teismo 2019 m. rugsėjo 9 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. E2-1700-514/2019 buvo tenkintas ieškovo ieškinys ir pakeista vaiko gyvenamoji vieta, kadangi mergaitė faktiškai gyvena tėvo šeimoje (gyvenamoji vieta buvo nustatyta su motina), susiformavo glaudūs ryšiai su kitais šeimos nariais (kartu su tėvu gyvenančiu broliu, ieškovo sūgyventine), ją supančia aplinka, todėl teismas padarė išvadą, kad pakeitus vaiko gyvenamą vietą, nebus pakenkta vaiko psichologinei būklei (Plungės apylinkės teismo 2019 m. rugsėjo 9 d. sprendimas).
2. **Kiekvieno iš tėvų dorovinius ir kitus asmeninius bruožus** – dorovinių ir asmeninių bruožų visuma teismui leidžia susidaryti įspūdį ne tik apie tai, kokioje aplinkoje augs vaikas, nustačius jo gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, bet ir tai, kokios savybės vaikui bus perduodamos ir formuojamos, todėl šių

bruožų vertinimas turi reikšmingą galią teismui priimant sprendimą. Vilniaus apygardos teismas 2012 m. sausio 20 d. civilinės bylos sprendime Nr. 2A-117-640/2012 pasisakė, jog pirmosios instancijos teismo sprendime yra išanalizuota abiejų tėvų asmeninių bruožų detalizacija, kuria remiantis daroma pagrįsta išvada, jog atsakovo gyvenimas ir aplinka kelia pagrįstų abejonų dėl sąlygų vaikui užaugti sveika, intelektualia, dorovinga asmenybe, kadangi apeliantas kritiškai nevertina savo asmeninių dorovinių ir moralinių savybių – 4 teistumų, iš kurių ir už sunkius nusikaltimus, o bendrauti ir teikti išlaikymą apeliantas vaikams pradėjo tik siekdamas lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigos. Šie faktai atskleidžia, jog atsakovas nepasižymi aukštomis moralinėmis ir dorovinėmis savybėmis (Vilniaus apygardos teismo 2012 m. sausio 20 d. sprendimas).

3. **Tėvų santykį su vaiku, dalyvavimą jo auklėjime ir ugdyme iki ginčo atsiradimo** – vertinama siekiant nustatyti ar abi šalys atliko savo pareigas vaikams iki ginčo atsiradimo. Teismui tokiu atveju lengviau vertinti, kiek realios tėvų galimybės vykdyti savo pareigas vaikui ir ateityje. Šiuo klausimu išsamiai pasisakė Vilniaus miesto apylinkės teismas 2020 m. sausio 29 d. civilinės bylos Nr. E2-1550-1019/2020 sprendime. Teismo įvertino atsakovės elgesį iki bylai pasiekiant teismą ir padarė išvadą, kad atsakovės noras auginti vaiką, ketinimai vykdyti įsipareigojimus yra deklaratyvūs – atsakovė nevykdo savo, kaip motinos, įsipareigojimų, neteikia vaikui išlaikymo, nebando kurti santykio su mažamečiu sūnumi, o tik deklaratyviai rodo norą auginti vaiką. Teismas padarė išvadą, jog toks atsakovės elgesys yra prilyginamas atsainiam motinos valdžios įgyvendinimui, savo poreikių tenkinimui neatsižvelgiant į vaiko interesus, todėl vaikui daroma žala (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. sausio 29 d. sprendimas).
4. **Individualų vaiko santykį su kiekvienu iš tėvų** – vertinama per vaiko perspektyvą (vaiko pažiūros į jo santykius su tėvais), sprendimui priimti remiamasi specialistų išvadomis. Vilniaus apygardos teismas 2018 metų gegužės 17 d. civilinės bylos Nr. E2S-1854-661/2018 sprendime pažymėjo, jog teismo posėdžio metu liudytojais apklausti psichologai konstatavo, kad ieškovo ryšys su vaikais yra nutrūkęs, vaikai ieškovo atžvilgiu nusiteikę priešišškai, todėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymas su ieškovu esamoje situacijoje būtų žalingas vaikams. Teismas, atsižvelgdamas į aplinkybių visumą, vadovaudamasis siekiu užtikrinti vaikų interesus, remdamasis psichologų

pasiūlymais, priėmė sprendimą ieškovo ieškinio dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo netenkinti (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. gegužės 17 d. sprendimas).

5. **Tėvų galimybes vaikui sudaryti gyvenimo, vystymosi ir auklėjimo sąlygas** – vertinama tėvų darbo pobūdžio, darbo režimo, materialinės tėvų padėties ir kitų reikšmingų aplinkybių visumą. Svarbu pabrėžti, jog vieno tėvų geresnė materialinė padėtis, kai kito tėvo materialinė padėtis pakankamai vaiko interesams užtikrinti, nėra lemiamas faktorius nustatant vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Tokiu atveju svarbūs tėvų gyvenimo sąlygų kokybiniai, o ne kiekybiniai rodikliai (Mikelėnas, 2009, p. 375 - 378).
6. **Su tėvais gyvenančių asmenų požiūrį į vaiką ir kitas tokių asmenų savybes** – kai vienas iš tėvų arba abu tėvai, jau yra sukūrę šeimas su kitais asmenimis, būtina įvertinti tų asmenų požiūrį vaiką, vaiko ryšį su jais ir kitas aplinkybes, kurios susijusios su šių asmenų gyvenimu kartu su vaiku. Vilniaus miesto apylinkės 2016 m. rugsėjo 27 d. priimtame sprendime civilinėje byloje Nr. E2-25425-558/2016 nustatė nepilnamečio vaiko gyvenamąją vietą su tėvu (ieškovu). Teismas, priimdamas sprendimą, akcentavo, jog ieškovo sugyventinė, apklausta teismo posėdžio metu, nurodė, kad nepilnamečiu vaiku ji rūpinasi, nuveda į mokyklą ir vaiką labai myli. Taip pat, pats nepilnametis vaikas patvirtino, kad su tėvo gyvenimo drauge sutaria labai gerai (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 27 d. sprendimas).

Taigi, atsižvelgiant į Lietuvoje įtvirtintą teisinį reguliavimą ir skirtingų instancijų teismų praktiką, galime matyti, jog geriausių vaiko interesų užtikrinimas yra esminis kriterijus sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Nors Lietuvos teisės mokslininkai vieningai nesutaria dėl vaiko interesų apibrėžties, tačiau vyraujanti nuomonė yra ta, jog vaiko interesų apibrėžtis turi būti plati ir nekonkretizuota, taip teismui paliekant teisę individualizuoti vaiko interesus kiekvienos nagrinėjamos bylos kontekste. Nustatydamas vaiko interesus teismas turi vadovautis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 35, kuris, atsižvelgdamas į teisės aktuose įtvirtintas vaikų teises, nurodo sąrašą reikšmingų faktų, privalomų nustatyti tam, kad būtų priimtas sprendimas, geriausiai atitinkantis vaiko interesus. Visi bylai reikšmingi faktai privalo būti vertinami visetu.

2.2. Vaiko teisės būti išklausytam principas

Vaiko teisė išsakyti savo nuomonę, sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą, yra kildinama iš Vaiko teisių konvencijos nuostatų. Konvencijos 12 straipsnis numato, jog valstybės narės vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, garantuoja teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais, taip pat, vaikui būtina suteikti galimybę būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka (Vaiko teisių konvencija, 1989). Lietuvai ratifikavus konvenciją, jos nuostatos buvo perkeltos į nacionalinius teisės aktus, tokius kaip Civilinis kodeksas, kurio 3.164 straipsnyje įtvirtinta, jog vaikas, sugebančias suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštaruja paties vaiko interesams, kai sprendžiami bet kokie su vaiku susiję klausimai (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Tai, jog nei nacionaliniuose, nei tarptautiniuose teisės aktuose nerandame įtvirtintos amžiaus ribos, leidžia daryti išvadą, jog išklausoma turi būti bet kokio amžiaus vaiko nuomonė ir pažiūra, jei jis sugeba jas suformuluoti. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 380 straipsnis numato, jog vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002), kas parodo, jog Lietuvoje vaikams, nepriklausomai nuo jų amžiaus, suteikiamos visos įmanomos galimybės jiems priimtinu būdu išreikšti savo nuomonę klausimais, liečiančiais patį vaiką.

Nors Lietuvos teisinėje sistemoje skiriamas pakankamas dėmesys ir svarba vaiko teisei išsakyti savo nuomonę ir pažiūras, o teismas yra įpareigotas ją išklausti bei atsižvelgti, tačiau nereikėtų susidaryti klaidingo įsitikinimo, jog būtent vaiko noras yra esminis kriterijus nustatant vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų. Kaip teigia G. Sagatys, kiekvieną kartą išklausius vaiko norą, reikia nustatyti ar šis noras neprieštaruja vaiko interesams (Sagatys, 2006, p. 197), kadangi Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas vaiko norų ir vaiko interesų kolizijos atveju pirmenybę teikia vaiko interesams. Tai yra suprantama ir sveikintina praktika, kadangi vaikas, atsižvelgiant į jo fizinę ir protinę brandą, ne visada yra pajėgus įvertinti, kas yra jo interesai ir kuris iš tėvų gali juos tinkamiau įgyvendinti, o vaiko nuomonei susiformuoti įtaką gali daryti daugybė pašalinių veiksnių – vieno iš tėvų neigiamas nuteikimas atskirai gyvenančio tėvo atžvilgiu, vieno iš tėvų didesnis atlaidumas ir mažiau kontrolės vaikui, vaiko negebėjimas vertinti situaciją ir numatyti jos pasekmes ateityje. Dėl šių priežasčių, teismui paliekama sudėtinga funkcija ne tik išklausti vaiko nuomonę, bet ir įvertinti jos atitiktį geriausiems vaiko interesams.

Analizuojant teismų praktiką, galime išvelgti šiuos pagrindinius kriterijus, į kuriuos atsižvelgia teismas:

1. **Vaiko amžius.** Nors Lietuvos teisės aktai nenustato aiškios amžiaus ribos vaiko galimybės išsakyti savo norus ginčą nagrinėjant teismui, tačiau vaiko amžius yra svarbus rodiklis vertinant išsakytą vaiko nuomonę ir norą. Lietuvoje formuojama teismų praktika pripažįsta, jog vaiko amžius ne tik turi įtaką gebėjimui išreikšti vaikui savo nuomonę, bet ir bendrai daro įtaką vaiko gebėjimui suprasti ir įvertinti savo interesus, suvokti prioritetus. Lietuvos Aukščiausias Teismas 2021 m. rugsėjo 30 d. civilinės bylos Nr. e3K-3-379-916/2021 nutartyje išaiškino, jog nors ir įstatymų leidėjas įtvirtina vaiko teisę dalyvauti priimant sprendimą, nurodydamas, kad priimant sprendimą būtina atsižvelgti į vaiko nuomonę, tačiau tai nereiškia, kad galutinį sprendimą priima vaikas. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams. Nors, nagrinėjamu atveju, vaikai ir išreiškė norą važiuoti su motina gyventi į Jungtinę Karalystę, tačiau teismas nutarė, kad bylą nagrinėję žemesnių instancijų teismai pagrįstai padarė išvadą, jog ieškovei neįrodžius, kad vaikų išvykimas nuolat gyventi į užsienio valstybę atitinka vaikų interesų viršenybės principą bei nepažeis skyrium gyvenančio tėvo (atsakovo) teisių, ieškovės reikalavimas išvykti su vaikais be vaikų tėvo (atsakovo) sutikimo negali būti tenkinamas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 30 d. nutartis).
2. **Vaiko branda išreiškiant savo norus ir pažiūras.** Nors vaiko brandos, išreiškiant savo norus ir pažiūras, sąvoka ir nėra įtvirtinta įstatymiškai, tačiau vaiko brandą galime vertinti bendruoju požiūriu – tai gebėjimas adekvačiai veikti, kurti socialinius ryšius, brandžiai mąstyti, aiškiai išreikšti savo norus ir suvokti aplinkos veiksnių įtaką (Miseliūnaitė, Cibulskas, 2020, p. 224). Tai įvertinus, galima apibendrintai teigti, jog brandus vaiko gebėjimas išreikšti savo nuomonę turi pasižymėti nuoseklumu, motyvuotumu, nekintamumu. Pavyzdžiui, Civilinėje byloje Nr. e2-2645-1158/2022, Kauno apylinkės teismas nurodė, jog, remiantis nepilnamečio A. U. Išreikšta nuomone, ginčo šalių nepilnamečio sūnaus sprendimas gyventi su motina buvo priimtas apgalvotai, A. U. Nurodė, jog supranta jo laukiančius pasikeitimus gyvenant kitoje šalyje ir yra pasirengęs prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Teismo vyriausiosios specialistės (psichologės) pateiktoje išvadoje nurodoma, kad A. U., vertinant socialinę brandą, aiškiai išsako savo poreikius, norus, įvardija savo jausmus ir mintis, aiškiai pateikia savo emocines būsenas, kalbant apie jam svarbius gyvenimo aspektus. Kadangi teismas, įvertinęs

visas bylos aplinkybes, nenustatė, jog vaiko gyvenamosios vietos pakeitimas prieštarautų vaiko interesams, nutarta tenkinti nepilnamečio A. U. motinos ieškinį ir pakeisti nepilnamečio A. U. gyvenamąją vietą bei ją nustatyti su motina (Kauno apylinkės teismo 2022 m. vasario 8 d. sprendimas). Tuo tarpu Civilinėje byloje Nr. 2A-117-640/2012, Vilniaus apygardos teismas pasisakė, jog vaikas A. L. nėra suformavęs ir neturi tvirtos nuomonės su kuo iš tėvų jis norėtų gyventi, kadangi apklausta su kuo norėtų gyventi, A. L. nurodė, kad su mama, nes taip reikia, tą jai sakė mama. Iš kito Vilniaus miesto savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius akto matyti, kad vaikas nurodė, kad jai geriau gyventi pas močiutę, o galiausiai mergaitė sakė norinti, kad ją dar kartą aplankytų, prašė atvykti su mama. Toks mergaitės nuomonės nepastovumas teismui leido daryti išvadą, jog mergaitė dar yra nepakankamai subrendusi aiškiai išreikšti savo nuomonę ir pažiūras, todėl jos gyvenamoji vieta, atsižvelgus į vaiko interesus, buvo nustatyta su motina (Vilniaus apygardos teismo 2012 m. sausio 27 d. sprendimas).

- 3. Vaiko nuomonės susiformavimą nulėmusios aplinkybės.** Teismas, vertindamas išsakytą vaiko nuomonę, turi ne tik įvertinti asmenines vaiko savybes, bet ir pačios vaiko nuomonės susiformavimo aplinkybes – svarbu nustatyti ar vaiko noras yra susiformavęs laisva valia, ar vaikas nepatiria prievartos bei spaudimo iš aplinkinių asmenų, kokią įtaką vaiko sprendimui daro vienas iš tėvų, su kuriuo vaikas gyvena bylos nagrinėjimo metu. Civilinėje byloje Nr. 2-3818-1084/2020 Kauno apylinkės teismas nustatė, jog įvertinus P. amžių, jos sąmoningumą, aktyvumą visuomeniniame gyvenime, aiškiai dėstomą poziciją teisme išklausant jos nuomonę, nėra pagrindo manyti, jog ji negeba aiškiai suformuoti ir išreikšti savo pozicijos, o atsakant į atsakovo argumentus, jog nepilnameči P. yra daromas psichologinis spaudimas, teismas pažymėjo, jog byloje nėra jokių objektyvių duomenų, kurie patvirtintų šias atsakovo nurodytas aplinkybes, taip pat, tokių duomenų atsakovas teismui taip pat nepateikė. Atvirkščiai, teismas pažymėjo, kad vaiko teisių apsaugos specialistėms 2020 m. gegužės 13 d. išklausant P. nuomonę dėl atsakovo pateikto pareiškimo ieškovei draudžiant bendrauti su dukra karantino metu, P. nurodė, kad tuo metu, kai ji buvo pas tėtį vasario mėnesį, tėtis liepė parašyti ant lapo, kad ji nori gyventi su juo, padiktavo jai, ką ji turi rašyti ir ji tą padarė, kas leidžia teismui abejoti minėtame rašte išdėstytos pozicijos nuoširdumu ir atitikimu P. tikriesiems norams bei nuomonei. Juo labiau šios aplinkybės teismui leidžia manyti, kad būtent atsakovas ėmėsi priemonių, siekdamas suformuoti teismui

priešingą įsitikinimą apie P. nuomonę dėl jos gyvenamosios vietos nustatymo, nei kad ji yra (Kauno apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 25 d. sprendimas).

4. **Vaiko noro motyvacija.** Vertinant šį aspektą, vaiko išreikštos nuomonės motyvacija suprantama kaip vaiko nuomonės argumentavimas jo interesus atitinkančiais argumentais, o ne asmeniniais siekiais pasinaudoti situacija, kai su vienu iš tėvų galima silpnesnė kontrolė, švelnesnis auklėjimas, mažiau atsakomybių. Civilinėje byloje Nr. e2-291-633/2021 Marijampolės apylinkės teismas nustatė, jog nagrinėjamu atveju ginčo šalių vaikas yra beveik 13 m., todėl teismas vertina, jog jis sulaukęs jau tokio amžiaus, kuomet geba teisingai įvertinti savo poreikius, dvasinius ryšius ir emocinį prieraišumą su abiem skyriumi gyvenančiais tėvais, gyvenimo sąlygas ir socialinę aplinką pas kiekvieną iš tėvų, taip pat kiekvieno iš jų pastangas užtikrinant jo, kaip vaiko, poreikių patenkinimą bei motyvuotai apsispręsti, su kuriuo iš tėvų jis jaučiasi laimingesnis, saugesnis, reikalingesnis, o taip pat materialiai ir kitaip pagal amžių, gebėjimus ir poreikius aprūpintas. Teismas pažymėjo, kad vaiko nuomonė (noras gyventi su motina, ieškove) yra visiškai aiškus, motyvuotas pirmiausiai jo paties jaučiamu artimesniu, stipresniu prigimtiniu dvasiniu ryšiu būtent su motina, vaiko noras nėra momentinis, laikinas, atvirkščiai, jis yra tvarus ir nuoseklus (Marijampolės apylinkės teismo 2021 m. spalio 21 d. sprendimas).
5. **Teismo sprendžiamo ginčo pasekmių suvokimo galimybės.** Teismui kyla pareiga vaikui išaiškinti, kokias pasekmes ateityje turės ginčo baigtis, nes tik tokiu atveju vaikas gali išsakyti tikruosius savo norus nesuklysdamas (Mikelėnas et al, 2002, p. 344).

Taigi, vaiko teisei būti išklausytam Lietuvos teisinėje sistemoje, tiek reguliavime, tiek teismų praktikoje, skiriamas pakankamas dėmesys. Nenustačius minimalios amžiaus ribos, nuo kurios vaikas turi būti išklausytas, teismai yra įpareigoti išklausyti bet kokio amžiaus vaikų, galinčių suformuluoti savo pažiūras, nuomonę. Vertinant vaiko nuomonę esminiais vertinamaisiais kriterijais yra laikomi vaiko amžius, brandumas, vaiko nuomonės susiformavimo aplinkybės, vaiko norų motyvacija ir vaiko suvokimas apie ginčo pasekmes, o pastebėjus juose ydingų požymių - vaiko noras vertintinas prieštaraujančiu vaiko interesams, kuriems Lietuvos teisinėje sistemoje skiriamas prioritetas.

2.3. Tėvų lygiateisiškumo principas

Asmenų lygybės prieš įstatymą principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kurios 29 straipsnis ne tik numato, jog visi asmenys prieš įstatymą, teismą

ar valstybines institucijas yra lygūs, bet ir įtvirtina tai, jog draudžiama asmenų diskriminacija bet kokių pagrindu (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Draudimą nepagrįstai varžyti asmenų teises numato ir tokie įstatymai kaip Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, įtvirtinantis nediskriminavimą lyties pagrindu (Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, 2016), taip pat, draudimas nepagrįstai varžyti asmenų teises įtvirtintas Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatyme, numatančiame, jog asmenys, nepaisant jų išpažįstamos religijos, religinių įsitikinimų ar santykio su religija, įstatymui yra lygūs (Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas, 1995). Vertinant šias nuostatas, galima daryti pagrįstą išvadą, jog sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, tėvų galimybės auginti vaiką teismo turi būti vertinamos vienodai, nepriklausomai nuo tėvų lyties, tikėjimo, rasės, tautybės, kalbos, socialinės padėties, įsitikinimų ar pažiūrų. Tokią poziciją palaiko ir Sagatys, kurio nuomone, aiškinant ir taikant nacionalinių teisės aktų normas sistemiškai, ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo tėvai turi lygias teises (Sagatys, 2006, p. 151 - 171).

Vaiko gyvenamosios vietos nustatymas, tėvams nepavykus susitarti ir jų ginčui persikėlus į teismą, reiškia tai, jog būtent teismas priims sprendimą, su kuo lieka gyventi vaikas. Civiliniame kodekse yra įtvirtinta nuostata, jog kilus ginčui tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos, teismo sprendimu vaiko gyvenamoji vieta nustatoma tik su vienu iš tėvų (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas teismui nepalieka galimybės vaiko gyvenamąją vietą nustatyti su abiem tėvais, nors tokią praktiką taiko ne viena užsienio valstybė. Pavyzdžiui, jau prieš dvidešimt metų įvykus tėvų valdžios instituto reformai Prancūzijoje, buvo įtvirtintos pakaitinės vaiko gyvenamosios vietos nustatymo galimybės, kurios, iš esmės, leidžia užtikrinti tokį reguliavimą, kad vaiko gyvenamoji vieta kinta priklausomai nuo to, su kuriuo tėvu tuo metu vaikas gyvena. Nors Lietuvoje jau 2017 metais buvo pradėtos diskusijos dėl galimybės įtvirtinti galimybę vaiko gyvenamąją vietą teismui nustatyti su abiem tėvais, tačiau jokių apčiuopiamų rezultatų šio klausimo įgyvendinimo srityje vis dar nestebima ir teismas, įvertinęs visų bylos aplinkybių visetą, turi priimti sprendimą, su kuriuo iš tėvų bus geriausiai užtikrinami vaiko interesai.

Įstatymiškai tėvų lygiateisiškumas auginti ir auklėti vaiką sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų yra įtvirtintas tiek Konstitucijoje, tiek kituose teisės aktuose, tačiau praktikoje galima pastebėti pakankamai reikšmingą disproporciją. Mikelėnas pažymi, jog beveik 94 – 95 % nagrinėjamų bylų vaiko gyvenamoji vieta yra nustatoma su motina ir tai yra ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje įsišaknijusi praktika. Tačiau, autorė mano, jog ši tendencija neturėtų būti vertinama kaip

teismų neužtikrinamo tėvų lygiateisiškumo principo pasekmė. Atlikus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. – 2021 m. civilinių bylų analizę (nagrinėjimui atsitiktine tvarka pasirinktos bylos, kuriose sprendžiamas ginčas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo), galima pastebėti, jog visose šiose bylose yra aiškiai nurodoma, jog tėvų teisės ir pareigos auklėti vaikus yra lygios ir tėvams negali būti teikiamos jokios privilegijos lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindais. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. rugsėjo 16 d. civilinės bylos Nr. e3K-3-371-701/2021 nutartyje pažymėjo, jog ieškovo teisės ir pareigos sūnui A. yra lygios atsakovės teisėms ir pareigoms, o ieškovui diagnozuota psichikos sveikatos liga negali būti vertinama kaip priežastis, trukdanti ieškovui užtikrinti vaiko interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis). Tokiu būdu buvo įtvirtinta nuostata, jog vieno iš tėvų fizinė ar psichinė negalia niekaip nekeičia jo teisių auginti vaiką, jei ta negalia netrukdo užtikrinti vaiko interesus. Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2019 m. spalio 1 d. nutarties dalį, kurioje buvo nustatyta vaiko bendravimo su atskirai gyvenančiu tėvu tvarka, kuria tėvui buvo neleidžiama su vaiku bendrauti šeštadieniais ir kartu dalyvauti religinėse apeigose, kadangi būtent dėl religinių įsitikinimų, šeštadieniais vaiko tėvas nesinaudoja mobiliojo ryšio telefonu ir neinformuoja vaiko motinos apie vaiko būklę buvimo su tėvu metu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog tokia bendravimo tvarka pažeidžia tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus abiejų tėvų dalyvavimo auklėjant vaiką principus, taip pat, riboja vaiko tėvo religijos laisvę. Nors byloje buvo sprendžiamas ne vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, o bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo klausimas, tačiau teismas įtvirtino poziciją, jog tėvų teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu yra lygios ir negalima vieno iš tėvų diskriminacija religijos pagrindu. Toks nuoseklus pozicijos laikymasis, autorės nuomone, leidžia spręsti, jog teismų praktikoje tėvų lygiateisiškumo principo užtikrinimui skiriamas pakankamas dėmesys, o diskriminacija lyties ar bet kokiais kitais pagrindais nėra priežastis, lemianti tai, jog vaiko gyvenamoji vieta dažniau yra nustatoma su motina.

G. Sagatys tėvų lygiateisiškumo įgyvendinimo teismų praktikoje aspektu yra išreiškęs poziciją, jog norint užtikrinti nacionalinių teismų sprendimų atitiktį Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos principams, būtina laikytis šių pagrindinių taisyklių (Sagatys, 2006, p. 131 - 140):

1. Visi įrodymai, surinkti byloje, nepriklausomai nuo jų reikšmės priimamam teismo sprendimui, turi būti nurodomi teismo motyvuojamojoje dalyje;

2. Kiekvienas surinktas įrodymas ar bylos aplinkybė privalo būti vertinamas *ne per se*, bet siejant jį su geriausiais vaiko interesais;
3. Siekiant apsaugoti nuo bet kokio pobūdžio tėvų diskriminacijos tokiose bylose, turi būti įtvirtinama, jog nė vieno iš tėvų noras ir galimybės užtikrinti vaiko interesus negali būti preziumuojami atsižvelgiant į kokias nors charakteristikas (lytis, amžius, rasė, socialinė padėtis ir t.t.). Tėvų noras ir galimybės užtikrinti vaiko interesus privalo būti nustatinėjami individualiai kiekvienoje byloje, įvertinus visus byloje surinktus įrodymus.

Remiantis šia pozicija, galima apibendrinti, jog teismas, spręsdamas ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų, privalo vertinti ne asmenines tėvų savybes (polinkis į žalingus įpročius, sveikatos būklė, turtinė padėtis ir t.t.) ir jas lyginti tarpusavyje ieškant, kuris iš tėvų pranašesnis, taip sukuriant sąlygas diskriminaciniams sprendimams ir nuostatomis, o aiškintis, kaip kiekvienas iš tėvų gali įgyvendinti šiuos vaiko interesus:

1. Sąlygas sveikai vystytis;
2. Teisę į identiškumą ir jo išsaugojimą;
3. Teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę;
4. Teisę mokslą;
5. Teisę būti apsaugotam nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos
6. Teisę į poilsį ir laisvalaikį;
7. Teisę bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu ir kitas vaiko teises.

Analizuojant teismų praktiką, puikus tėvų lygiateisiškumo auginti vaiką ir nediskriminavo jokiais pagrindais pavyzdys yra pateikiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinės bylos Nr. e3K-3-371-701/2021 nutartyje, kuria buvo paliktas galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimas, kuriuo nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta pakeista ir nustatyta su vaiko tėvu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis). Teismui, sprendžiant šį ginčą, teko itin sudėtinga pareiga įvertinti visų bylos aplinkybių įtaką vaiko interesų įgyvendinimui:

1. **Ieškovo (vaiko tėvo, su kuriuo vėliau nustatyta vaiko gyvenamoji vieta) sveikatos būklė.** Nagrinėjamoje byloje tėvui yra diagnozuota paranoidinė šizofrenija. Atsakovė (vaiko motina) tėvui diagnozuotą ligą naudojo kaip argumentą, kodėl vaikų gyvenamoji vieta turi būti nustatyta su motina. Teismas, šiuo atveju, be kitų byloje esančių įrodymų, rėmėsi gydytojos psichiatrės, kuri jau daugelį metų (nuo 2009 m., kai byla, tuo tarpu, sprendžiama 2021 m.) gydo pacientą (tėvą) pateiktais parodymais, kuriais ji nurodė, jog pacientas atsakingai rūpinasi

savo sveikata, geba kritiškai vertinti savo sveikatos būklę, konsultacijose pas psichiatrę lankosi periodiškai, į konsultacijas neveluoja, yra pajėgus atpažinti savo sveikatos būklės pasikeitimą. Gydytoja pažymėjo, jog ieškovas niekada nebuvo praradęs socialinių įgūdžių, būtent kurie ir lemia gebėjimą rūpintis vaikais. Gydytojos psichiatrės nuomone, ieškovas gali pasirūpinti vaikais, kadangi žmonės, kuriems nustatyta tokia diagnozė kaip ieškovui, ne tik kad gyvena visavertį gyvenimą ar augina vaikus, bet ir gali eiti tokias svarbias pareigas kaip gydytojai, mokslininkai ir kt. LAT konstatavo, jog bylą nagrinėję teismai ištyrė, nustatė ir įvertino visas reikšmingas faktines aplinkybes, kurios yra susijusios su ieškovo sveikatos būkle, galimybėmis užtikrinti sūnaus interesus, saugios aplinkos jam sukūrimą, todėl teisėjų kolegija atsakovės kasacinio skundo teiginius, kuriuose nurodoma, jog ieškovas serga liga, kuriai būdinga nestabili progresija ir polinkis paūmėti, dėl ko ieškovas neturi galimybių užtikrinti vaiko interesus bei saugios aplinkos vaikui sukūrimą, pripažino nepagrįstai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis). Tokia teismo pozicija parodo, jog asmuo nėra diskriminuojamas dėl savo sveikatos būklės, jis turi lygias teises auginti vaiką ir juo rūpintis, jo galimybės auginti vaiką vertinamos tais pačiais pagrindais, kaip ir kito tėvo – atsižvelgiant į galimybes ir norus užtikrinti vaiko interesus.

- 2. Atsakovės pažiūros į vaikų auginimą ir auklėjimą.** Nagrinėjamoje byloje atsakovė yra išreiškusi poziciją, jog niekas neturi jai, kaip motinai, nurodinėti to, kaip turi būti auklėjamas ir auginamas vaikas, nes atsakovė tai žino geriausiai. Kasaciniame skunde atsakovė nurodė, jog apeliacinės instancijos teismas nenustatė objektyvių aplinkybių, įrodančių jos, kaip motinos, netinkamą pareigų vykdymą, o tik rėmėsi moralinėmis nuostatomis ir sprendimas pakeisti nepilnamečio vaiko gyvenamąją vietą yra ne vaiko interesų užtikrinimas, o jos, kaip motinos, baudimas už netinkamus veiksmus. LAT pažymėjo, kad teismai, nagrinėję bylą, tyrė, nustatė ir įvertino visas faktines aplinkybes, reikšmingas sprendžiamai bylai (pvz.: nepilnamečio sūnaus prisirišimas prie kiekvieno iš tėvų ir sesers, šalių doroviniai ir kitokie asmenybės bruožai, požiūris į sūnaus auklėjimą ir vystymąsi, rūpinimasis vaiko raida, pasiekimais ir kt.) ir atsakovės kasacinio skundo teiginius, kuriais nurodoma, kad esą teismai nurodytų aplinkybių nenustatė ir nevertino, pripažino nepagrįstais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis). Išsąkęs tokią poziciją, teismas įtvirtino, kad teismuose nebuvo sprendžiamas klausimas apie tai, ar moralus motinos elgesys atsivesti romantinį partnerį į namus darbo dienos vėlyvą vakarą ir užsirakinti kambaryje, kuriame miega mažametis

(įvykių metu penkiametis) bei užsiimti kambaryje tokiais veiksmais, kuriuos už užrakintų durų girdi penkiolikmetė ginčų šalių duktė bei išsigandusi kviečia tėvą atvykti ir gelbėti kambaryje esantį broliuką, kuris pats dar nekalba ir negali apsiginti. Taip pat, įtvirtinta, jog teismai nesprenė klausimo ar motina tinkamai/netinkamai augina vaikus ir juos auklėja. Teismai byloje konstatavo tai, kad nors mažametis A. yra prisirišęs prie motinos, tačiau nagrinėjamu atveju nustatytos vaiko interesams, tiksliau, jo sveikatos priežiūrai (motina neužtikrina, jog vaikas gautų gydytojo rekomenduojamų specialistų pagalbą), ugdymui (motina nesidomi vaiko ugdymu, pasiekimais, aplaidžiai atlieka užduotis), raidai (vaikui nustatytas kalbos ir emocinės raidos sutrikimas, tačiau motina nesirūpina, kad vaikas gautų reikiamą pagalbą, ilgą laiką visai atsisakė kreiptis į specialistus), neigiamą poveikį darančios aplinkybės turi didesnę neigiamą reikšmę vaiko vystymuisi, nei pastovios gyvenamosios aplinkos pakeitimas.

3. **Skirtinga tėvų turtinė padėtis.** Analizuojamoje nutartyje dėl tėvų turtinės padėties pasisakoma ne taip išsamiai ir plačiai, kaip dėl kitų byloje reikšmingų aplinkybių. Atsakovė teismui nurodė, jog ieškovas negali užtikrinti vaiko interesų ne tik dėl savo sveikatos būklės (nustatytos psichikos sveikatos ligos), bet ir dėl to, jog ieškovas nedirba, o jo vienintelis pajamų šaltinis yra nedarbingumo išmoka. Pirmosios instancijos teismas, vertindamas turimus įrodymus nustatė, jog ieškovo pajamas su nedarbingumo išmoka sudaro 700 EUR, ieškovas, taip pat, turi nekilnojamąjį turtą (butą), kuriuo bylos nagrinėjimo metu uzufukto teise naudojasi atsakovė su vaikais. Tuo tarpu atsakovės nustatytos pajamos yra 1800 EUR iki mokesčių, nekilnojamojo turto atsakovė neturi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pasisakęs, jog geresnė vieno iš tėvų turtinė padėtis negali lemti vaiko gyvenamosios vietos nustatymo su vienu iš tėvų. Nors šioje byloje esminės ginčo aplinkybės buvo ne turtinė tėvų padėtis, tačiau galime daryti išvadą, jog tai, kad vaikų tėvo (ieškovo) turtinė padėtis yra prastesnė nei motinos (atsakovės), teismo sprendimui nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su tėvu įtakos neturėjo.

Šios bylos analizė aiškiai parodo, jog Lietuvos teismų praktikoje griežtai laikomasi tėvų lygiateisiškumo principo užtikrinimo – jokie tėvus, kaip asmenis, individualizuojantys aspektai (lytis, turtinė padėtis, fizinė ir psichinė sveikata, socialinės pažiūros) nėra lyginami sudarant iliuziją, jog vienas iš tėvų yra geresnis nei kitas, o vertinama tai, kaip kiekvienas iš tėvų gali ir nori užtikrinti bei realiai užtikrina vaiko interesus. Taip įtvirtinama praktika, jog sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos tėvų teisės ir galimybės auginti

vaikus yra vienodos, o ginčai sprendžiami atsižvelgiant ne į tėvų, bet į vaiko interesus, suponuojant, jog tėvų teisės yra lygios.

2.3.1. Tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimo ypatumai ginčiuose dėl mažamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo

Visgi, autorė pastebi, jog egzistuoja kategorija bylų, kuriose riba tarp susiformavusios praktikos taikymo ir tėvų diskriminacijos dėl lyties yra labai plona ir nežymi. Tai bylos dėl mažamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja praktiką, jog mažamečio vaiko interesus labiau atitinka motinos globa ir tai nereiškia tėvų lygiateisiškumo principo pažeidimo, nes tėvui, gyvenančiam atskirai, išlieka visos teisės ir pareigos vaikui – vaiko interesų atstovavimas, vaiko teisių gynimas, tinkamų sąlygų vaikui augti ir vystytis, mokytis sudarymas bei kitos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35). Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, galime stebėti, jog formuojama nuomonė, kad mažametį vaiką ir jo motiną sieja ypač stiprūs emociniai ryšiai, motina yra natūralus ir svarbiausias mažamečio vaiko socialinis partneris, todėl mažamečiam vaikui yra reikalinga didesnė motinos globa, dėl to motina, esant kitoms tėvų sąlygoms vienodoms, turi pirmumo teisę auklėti vaiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutartis).

Autorė pastebi, jog tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai nėra linkę vaiko sąvokos konkretizuoti nustatant amžiaus ribas. Taip pat, galima matyti, jog vaiko sąvoka paprastai yra tapatinama su nepilnamečio sąvoka, ką lėmė Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje įtvirtintas apibrėžimas, kuriuo numatoma, jog vaiku yra laikomas kiekvienas asmuo iki 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nėra pripažinta anksčiau (Vaiko teisių konvencija, 1995). Ratifikavus Konvenciją, Lietuvoje taip pat įtvirtintas platus vaiko sąvokos aiškinimas, paprastai jį siejant su 18 metų riba - pilnametyste. Civilinėje teisėje mažamečio samprata visai nėra aiškinama, todėl autorė remiasi baudžiamojoje teisėje įtvirtinta mažamečio sąvoka, kurią dar 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 49 įtvirtino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas ir pasisakė, jog jei nukentėjusiajam nusikaltimo padarymo metu nebuvo suėję 14 metų, nukentėjusysis yra laikomas mažamečiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49). Atsižvelgiant į šį išaiškinimą, galima teigti, jog mažamečiu bus laikomas kiekvienas vaikas nuo gimimo iki 14 metų, o tai, autorės nuomone, yra itin plati imtis, kadangi skirtingo amžiaus vaikų interesai ir poreikiai skiriasi kardinaliai. Anot V. Legkausko, žmogaus poreikius galime skirstyti į biologinius, kai kur dar vadinamus fiziniais, ir socialinius. Biologinių žmogaus poreikių esmę sudaro priklausomybė, nuo

žmogaus fizinio egzistavimo sąlygų, ką paprastai galime suprasti kaip maistą, poilsį, saugumo jausmą ir kt. Socialiniai poreikiai, tuo tarpu, turėtų būti aiškinami kaip priklausomybė nuo socialinės aplinkos (grupės) sąlygų. Jų tenkinimas pasireiškia esant sąveikai su tam tikra asmenų grupe, kuri, mažamečio atveju, yra šeima, mokykla, draugai (Legkauskas, 2004, p. 57).

Jei kalbėsime apie pačius mažiausius vaikus (pavyzdžiui, nuo gimimo iki 5 metų), jų poreikius daugiausiai sudarys biologinių poreikių tenkinimas. Suformuotoje teismų praktikoje biologiniams vaiko poreikiams tenkinti pirmenybė taikoma motinoms. Tokia praktika yra suprantama atsižvelgiant į visą žmogaus raidą – gimus vaikui, jo pagrindiniai biologiniai poreikiai yra maistas, švara, miegas, fizinis artumas, kuriuos moterys atliepia ne tik dėl biologinių veiksnių, bet ir dėl moterims būdingų minkštųjų asmenybės savybių, tokių kaip švelnumas, dėmesingumas ir kt. Šią poziciją palaiko ir Vilniaus apygardos teismas, kuris 2012 m. rugsėjo 3 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2A-1540-450/2012 panaikino apylinkės teismo sprendimą, kuriuo buvo atmestas ieškovės ieškinys dėl vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo ir nustatymo su ieškove (motina). Nors nagrinėjamoje byloje dėl nuasmeninimo lieka neaišku, kokio tiksliai amžiaus bylos nagrinėjimo metu buvo mažametis (galima tik spėti, jog ne vyresnis kaip 7 metai, kadangi dar lanko darželį), tačiau teismas konstatavo, jog nors ir nėra abejonių, kad mažamečiam vaikui svarbūs ir reikšmingi yra abu tėvai, tačiau atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, nustatyta, jog motinos vaidmuo mažamečio vaiko gyvenime jį auklėjant, vystant bei lavinant, turi didesnę reikšmę (Vilniaus apygardos teismo 2012 m. rugsėjo 3 d. sprendimas). Svarbu pabrėžti, jog teismas tokį sprendimą priėmė remdamasis ne vidinėmis nuostatomis, bet vadovaudamasis byloje išvadas teikusių specialistų parodymais, vaiko išsakyta pozicija, teismų praktika. Kitoje civilinėje byloje Vilkaviškio rajono apylinkės teismas taip pat laikėsi pozicijos, jog nustatant vaiko gyvenamąją vietą svarbi aplinkybė yra amžius, kadangi ikimokyklinio amžiaus vaikui daugiau reikia motinos globos. Šią nuostatą teismas taip pat argumentavo tuo, jog mažamečio vaiko priežiūra reikalauja daugiau švelnumo, atidumo ir kitų savybių, kurios labiau yra būdingos moterims (Vilkaviškio rajono apylinkės teismo 2017 m. balandžio 10 d. sprendimas). Akivaizdu, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje yra reikšmingai taikoma tiek skirtingų regionų, tiek skirtingų instancijų teismuose, o nutarties nuostatos plačiai suformavo praktiką, jog mažamečio vaiko interesus, esant kitoms aplinkybėms vienodos, geriau atitinka gyvenimas su motina.

Augant vaikui, keičiasi ir jo poreikiai – vyraujantys biologiniai poreikiai pamažu užleidžia vietą socialiniams, kadangi augdamas ir pasiekdamas brandą vaikas

savarankiškėja. Vaikas išmoksta savo biologiniais poreikiais rūpintis pats, pamažu ugdo save kaip asmenybę. Tačiau nustatytos ribos, nuo kurios galime teigti, jog atėjo momentas teikti pirmenybę vaiko socialiniams poreikiams, nėra. Tai yra itin subjektyvu ir priklauso nuo kiekvieno individualaus vaiko. Šis momentas, autorės nuomone, yra ypatingai svarbus, kadangi, jei, kalbėdami apie mažiausių vaikų interesus, jau išsiaiškinome, jog jie atitinka biologinių vaiko poreikių kategoriją, kuriuos, vadovaujantis teismų praktika, geresnes galimybes užtikrinti turi motinos, tai vertinant socialinių poreikių užtikrinimą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika dėl mažamečių gyvenamosios vietos nustatymo šiuo aspektu nebetenka realios galios – nors vaikas ir mažametis (jam ne daugiau kaip 14 metų), tačiau silpnėjantys biologiniai poreikiai ir vyraujantys socialiniai poreikiai vienodai kokybiškai gali būti užtikrinami abiejų tėvų, kadangi jų užtikrinimo jau nebegalime argumentuoti moterims labiau būdingomis minkštosiomis asmenybės savybėmis. Autorės nuomone, tokiose bylose teismas sprendimą turi priimti vadovaudamasis tomis pačiomis nuostatomis, kaip ir sprendžiant ginčus dėl vaikų, vyresnių kaip 14 metų, gyvenamosios vietos nustatymo – išklausius vaiko nuomonę (jei vaikas geba ją suformuluoti), pasitelkus specialistus vaiko ryšių su kiekvienu iš tėvų nustatymui, įvertinus tėvų norus, pastangas ir galimybes ir, žinoma, vadovaujantis geriausių vaiko interesų užtikrinimo principu. Kaip jau buvo minėta, amžiaus ribos, nuo kurios turėtumėm vadovautis bendraisiais vaiko gyvenamosios vietos nustatymo pagrindais, nustatyti neįmanoma dėl paties nagrinėjamo klausimo subjektyvumo, todėl kiekvienu atveju teismas pats turi įvertinti, kokius vaiko poreikius – biologinius ar socialinius – reikia tenkinti atsižvelgiant į vaiko brandą ir pagal tai formuoti vaiko interesus kiekvienoje byloje.

Taigi, nors Lietuvoje formuojama teismų praktika įtvirtina tėvų lygiateisiškumo principą, tačiau sprendžiant ginčus dėl mažamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo motinoms numatoma išimtinė teisė auklėti ir auginti vaiką, kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja praktiką, jog mažamečio vaiko interesus, kurie paprastai apsiriboja biologiniais poreikiais, geriausiai galima užtikrinti vaiko gyvenamąją vietą nustatant su motina. Tokiam sprendimui priimti būtinos sąlygos yra jaunas vaiko amžius, dar nesusiformavę socialiniai poreikiai ir lygios kitos tėvų galimybės užtikrinti vaiko interesus.

3. TĖVŲ LYGIATEISIŠKUMAS ĮGYVENDINANT SU VAIKU SUSIJUSIAS TEISES IR PAREIGAS

Kaip jau buvo aptarta, vaiko gyvenamosios vietos nustatymas yra ne tik teisiškai sudėtingas procesas, bet ir daug neigiamų psichologinių išgyvenimų ginčo šalims sukeliantis išbandymas. Lietuvoje įtvirtintas reguliavimas, esant ginčui dėl vaiko gyvenamosios vietos numatantis vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, gali tėvų būti neteisingai suprastas ir vertinamas kaip rungtimosi procesas, siekiant parodyti, kuris iš tėvų gali geriau pasirūpinti vaiku. Tokį vertinimą lengva suprasti – nustatius vaiko gyvenamąją vietą, vienas iš tėvų „laimi“, o kitam lieka „pasekmės“, kadangi ginčiuose dėl vaiko gyvenamosios vietos paprastai yra sprendžiama ir atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarka bei vaiko išlaikymo klausimas. Tačiau, vertinant Lietuvoje galiojančią teisinį reguliavimą, svarbu pabrėžti ne kartą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išsakytą vertinimą – vaiko gyvenamosios vietos nustatymas niekaip neapriboja tėvų lygiateisiškumo auginant, auklėjant vaiką, dalyvaujant jo gyvenime ir užtikrinant jo interesus. Abiejų tėvų teisės ir pareigos vaikui yra lygios. Vadovaujantis šia praktika būtina įvertinti, jog atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarka ir vaiko išlaikymo klausimas yra ne „pasekmės“ pralaimėjus ginčą byloje, o priemonė, kuria tėvams suteikiamos galimybės įgyvendinti savo teises ir pareigas susijusias su vaiku.

3.1. Bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo reikšmė įgyvendinant atskirai gyvenančio tėvo ar motinos teises ir pareigas

Tėvams nepavykus gražiuoju sutarti dėl vaiko gyvenamosios vietos, paprastai kyla sunkumų ir bendru sutarimu nuspręsti dėl atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos, kadangi asmeninis tėvų interesas būti su vaiku, maksimaliai dalyvauti jo gyvenime, auklėti jį tampa svarbesniu už tikruosius vaiko interesus – galėti bendrauti su abiem tėvais. Tokiu atveju, bendravimo su vaiku tvarka yra nustatoma teismo.

Sprendžiant atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo klausimą, teismui tenka pareiga nustatyti tokį grafiką, kuris ne tik užtikrintų geriausius vaiko interesus, bet ir leistų kiekvienam iš tėvų maksimaliai įgyvendinti savo teises ir pareigas. Tai iš esmės reiškia tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus abiejų tėvų dalyvavimo auklėjant vaiką principų užtikrinimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. kovo 3 d. civilinės bylos Nr. 3K-3-157-916/2021 nutartyje išsamiai pasisakė dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo ir išskyrė pagrindinius principus, kuriais

vadovaujantis turi būti nustatoma bendravimo su vaiku tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 3 d. nutartis):

1. Atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarka turi užtikrinti geriausias vaiko interesus;
2. Atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarka turi užtikrinti saugaus, tiesioginio ir pastovaus ryšio su atskirai gyvenančiu tėvu ar motina nuolatinį palaikymą;
3. Atvejais, kai tėvas arba motina nebendruoja, trukdo bendrauti kitam tėvui ar motinai su vaiku, teismas gali abiem tėvams ar vienam iš jų taikyti sankcijas dėl teismo sprendimu nustatytos bendravimo tvarkos nevykdymo ar netinkamo vykdymo, jei tai geriausiai atitinka vaiko interesus;
4. Atvejais, kai tiesioginis tėvo ar motinos ir vaiko bendravimas neatitinka geriausių vaiko interesų, būtina užtikrinti netiesioginį bendravimą (per tarpininką ar kitomis formomis);
5. Teismas, nustatydamas tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką, privalo įvertinti vaiko interesus ilgesnėje laiko perspektyvoje, siekiant nepakenkti vaiko interesams ateityje;
6. Teismas turi pareigą įvertinti, ar nustatomą bendravimo su vaiku tvarką įmanoma realiai įgyvendinti. Atvejais, kai vaikas bendravimui išreiškia kategorišką nenorą, turi būti dedamos pastangos išsiaiškinti šio kategoriškumo priežastis, nustatyti priemones tokiai nuomonei sumažinti ar panaikinti;
7. Teismas privalo dėti pastangas, kad būtų išlaikyta tinkama pusiausvyra tarp vaiko nuomonės ir norų svarbos vertinimo bei vaiko prigimtinio intereso užmegzti glaudesnę ryšį su kartu negyvenančiu tėvu ar motina, jį saugoti ir plėtoti.

Atliekant teismų praktikos analizę, autorė pastebi, jog per pastarąjį dešimtmetį teismų nustatoma tėvo ar motinos gyvenančio atskirai bendravimo su vaiku tvarka darosi lankstesnė. Remiantis formuojama teismų praktika, teismai, sprendžiant dėl skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos, turi orientuotis į maksimalų laiką, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, sulyginimą bei laiką, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu darbo dienomis, nepakenkiant normaliam vaiko dienos režimui, nustatymą. Tokį taikymo modelį galime matyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. civilinės bylos Nr. Nr. 3K-3-454/2014 nutartyje, kurioje kasacinis teismas paliko galioti apeliacinės instancijos patvirtintą tėvo bendravimo su vaiku tvarką, kurioje numatyta, jog darbo dienomis vaikai su tėvu bendruoja kiekvienos savaitės trečiadienį nuo 17 val. iki 20.00 val., savaitgaliais

vaikai su tėvu bendrauja kas antrą savaitgalį nuo penktadienio 17 val. iki sekmadienio 20 val., švenčių dienomis vaikai su tėvu bendrauja kiekvieną Tėvo dieną ir tėvo gimtadienį, vaikų gimimo dienomis nelyginiais metais, o per oficialias šventines nedarbo dienas lyginiais metais nuo prieššventinės dienos 20 val. iki šventinės dienos 20 val. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis). Vertinant šią nutartį, galima pastebėti, jog kiekybiniu aspektu vaikų tėvui yra užtikrinamos kur kas mažesnės galimybės bendrauti su vaikais, o kartu – ir prastesnės sąlygos įgyvendinti su vaikais susijusias teises bei pareigas nei vaikų motinai, su kuria nustatyta vaikų gyvenamoji vieta. Tokiu būdu galima daryti pagrįstą išvadą, jog kiekybiniu aspektu, yra ribojamos tėvo teisės visapusiškai įgyvendinti savo, kaip tėvo, teises ir pareigas, todėl teismų praktikos formuojama nuostata dėl lygių tėvų teisių ir galimybių auklėti bei ugdyti vaiką yra labiau deklaratyvi nei realiai įgyvendinama.

Analizuojant naujesnius teismų sprendimus, galime matyti pakankamai įvairių bendravimo su vaiku tvarkos pavyzdžių. Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. kovo 2 d. civilinės bylos Nr. 2-280-604/2022 sprendimu, buvo tenkintas ieškovo ieškinys dėl nustatytos vaiko gyvenamosios vietos pakeitimo ir vaiko motinos bendravimo tvarkos, kokią siūlo ieškovas (motina savo nuožiūra pasirinktoje vietoje, prieš tai ieškovui pranešdama apie pasirinktą vietą, bendraus ir dalyvaus dukros A. R. auklėjime) nustatymo (Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. kovo 2 d. sprendimas). Šioje byloje teismui priimti sprendimą palengvino ta aplinkybė, jog atsakovė (vaiko motina), atsikirtimų į ieškinį nepateikė, todėl, nesant bylos šalių ginčo, sprendimo priėmimas buvo mažiau komplikuoatas.

Tuo tarpu Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 3 d. civilinės bylos Nr. e2S-671-275/2022 sprendime buvo išspręstas tėvų ginčas, kadangi abu tėvai kategoriškai laikėsi kraštutinių pozicijų, atsižvelgdami tik į savo interesus. Motina reikalavo tėvo bendravimo su vaiku tvarką nustatyti ketvirtadienio rytą vaiką paimant iš namų ir penktadienio rytą pristatant į ugdymo įstaigą (jei jos tą dieną nelanko – į namus) ir kas antrą mėnesio savaitgalį, vaiką paimant iš namų arba ugdymo įstaigos ir grąžinant į namus sekmadienį. Tėvas, tuo tarpu, dėl jo darbo specifikos teismo prašė bendravimo su vaiku tvarką nustatyti darbo dienomis darbo metu, kadangi yra renginių vedėjas-iliuzionistas ir pagrindinė jo darbo veikla vyksta būtent savaitgaliais. Teismas konstatavo, jog abu tėvai šiuo klausimu yra nelankstūs, savo interesus iškelia aukščiau nei vaiko ir nusprendė iš dalies pakeisti pirmosios instancijos teismo nutartį bei nustatyti tokią tėvo bendravimo su vaiku tvarką – tėvas su vaiku bendrauja kiekviena trečiadienį (pasiimdamas jį iš namų ir ketvirtadienį pristatydamas į namus arba ugdymo įstaigą) bei kas antrą mėnesio savaitgalį, vaiką paimant

iš namų sekmadienį ir pristatant į ugdymo įstaigą arba namus pirmadienį (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 3 d. sprendimas). Autorė pastebi, jog nors tarp šalių ir kilo ginčas, tačiau jis daugiau susietas ne su kiekvieno iš tėvų galimybe ir siekiu įgyvendinti savo, kaip tėvo teises ir pareigas, bet su tėvų asmeninių interesų tenkinimu, todėl teismui nekilo sudėtinga užduotis išlaikyti tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimą, atvirkščiai, teko priimti sprendimą, kuris užtikrintų abiejų tėvų pareigas rūpintis vaiko interesais.

Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 24 d. civilinės bylos Nr. e2S-935-861/2022 sprendimu apeliacinis teismas paliko galioti pirmosios instancijos teismo nustatytą tėvo bendravimo su vaikais tvarką nepakeistą – su dukromis nustatyta bendravimo tvarka neporinėmis metų savaitėmis pirmadieniais, trečiadieniais ir penktadieniais, pasiimant dukras iš ugdymo įstaigų po ugdymo užsiėmimų arba iš gyvenamosios vietos ar kitos šalių sutartos vietos nuo 17 val. ir gražinant jas į jų gyvenamąją vietą iki tos pačios dienos 20 val., porinėmis metų savaitėmis antradieniais ir ketvirtadieniais, pasiimant dukras iš ugdymo įstaigų po ugdymo užsiėmimų arba iš gyvenamosios vietos ar kitos šalių sutartos vietos nuo 17 val. ir gražinant jas į jų gyvenamąją vietą iki tos pačios dienos 20 val., metų porinių savaitių savaitgaliais, pasiimant dukras iš ugdymo įstaigų po ugdymo užsiėmimų arba iš gyvenamosios vietos ar kitos šalių raštu sutartos vietos penktadienį nuo 17 val. ir gražinant į jų gyvenamąją vietą iki tos pačios savaitės sekmadienio 19 val., nuotolinio ryšio priemonėmis šalių suderintu laiku (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 24 d. sprendimas). Nors šioje nutartyje galime matyti, jog teismas, nustatydamas tėvo bendravimo su vaikais tvarką ir laikėsi nuostatų užtikrinti maksimalų galimą tėvo su vaikais bendravimą, jį nustatant ir savaitgaliais su nakvyne, ir darbo dienomis bei nuotoliniu būdu, tačiau, autorės nuomone, nustatyta bendravimo tvarka darbo dienomis yra neefektyvi – teismas suteikia tėvui galimybę bendrauti, tačiau neįvertina to, kiek kokybiškas tas bendravimas gali būti per nustatytas 3 valandas, iš kurių reikia išskaičiuoti tiek vaikų paėmimą iš ugdymų įstaigų, tiek parvežimą į gyvenamąją vietą, taip pat, tokias aplinkybes, kaip eismo intensyvumas didmiestyje nustatytu bendravimo laiku. Įvertinus tai, kokybiškam tėvo bendravimui su vaikais belieka kas antras savaitgalis. Šios aplinkybės dar kartą patvirtina tai, jog nors teismas ir suteikia teorinę galimybę tėvui bendrauti su vaikais, tačiau reali galimybė yra sunkiai įgyvendinama, taip pažeidžiant tėvų lygiateisiškumo principą.

Taigi, nors Lietuvoje ir yra teisiškai įtvirtintas tėvų lygiateisiškumas auginant ir auklėjant vaikus bei įgyvendinant su vaiku susijusias teises ir pareigas, tačiau teismų formuojama praktika, nustatant tėvo ar motinos gyvenančio atskirai nuo vaiko bendravimo

su vaiku tvarką yra ydinga – teorinis tėvų lygiateisiškumas įgyvendinamas, tačiau praktinis jo įgyvendinimas neatitinka tėvų lygiateisiškumo principo ir tėvas ar motina, gyvenantis atskirai, turi prastesnes galimybes įgyvendinti savo, kaip tėvo ar motinos, valdžią.

3.2. „50:50“ principo taikymo galimybės nustatant skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką

Nors Lietuvoje vaiko gyvenamosios vietos nustatymas yra reglamentuojamas tik su vienu iš tėvų, abiejų tėvų teises ir pareigas vaiko atžvilgiu galima visapusiškai užtikrinti nustatant efektyvią bendravimo su vaiku tvarką. Autorės nuomone, efektyviausiai vaiko interesus ir tėvų lygiateisiškumą, nustatant skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką, galima įgyvendinti taikant „50:50“ principą, kuris, iš esmės, reiškia tai, jog nepaisant to, su kuriuo iš tėvų nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, bendravimo su vaiku tvarka nustatoma kiekybiškai vienodu laiko terminu abiem tėvams. Iki šiol taikyta teismų praktika, nustatant bendravimo su vaiku tvarką, nėra efektyvi – stebima ryški tėvų su vaiku praleidžiamo laiko disproporcija. Tėvas ar motina, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, kiekybiškai su vaiku praleidžia daugiau laiko, taip turėdamas geresnes sąlygas įgyvendinti savo teises ir pareigas, kartu, taip pažeidžiamas skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos lygiateisiškumas bei vaiko interesai bendrauti su abiem tėvais.

„50:50“ bendravimo su vaiku tvarkos principas Lietuvoje nėra naujiena, tačiau ilgą laiką praktikavus nusistovėjusią bendravimo tvarką savaitgaliais ir švenčių dienomis, šio principo įgyvendinimas Lietuvoje vis dar nėra plačiai taikomas. Tai patvirtina ir G. Sagatys, kuris teigia, jog „50:50“ principo taikymas Lietuvoje dar nėra įprasta praktika, kadangi teismai vadovaujasi ilgamete praktika, kuri nurodo, jog pirmiausia turėtų būti orientuojamasi į maksimalų laiko, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, suvienodinimą bei tam tikro laiko, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu darbo dienomis, nepakenkiant normaliam vaiko dienos režimui, nustatymą (Lietuvos Teismai, 2021). Tokia pozicija išsamiai aptarta ir teismų praktikoje, pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 19 d. civilinės bylos Nr. 3K-3-99-969/2016 nutartyje buvo konstatuota (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 19 d. nutartis):

1. Tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus abiejų tėvų dalyvavimo auklėjant vaiką principai nereiškia, kad teismas privalo nustatyti tokią bendravimo su vaiku tvarką, kuri reikštų, jog tėvų su vaiku praleidžiamas laikas yra vienodas. Teismas pažymi, kad pirmiausia turi būti orientuojamasi į maksimalų laiko, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu,

suvienodinimą bei tam tikro laiko, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu darbo dienomis, nepakenkiant normaliam vaiko dienos režimui, nustatymą;

2. Tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus dalyvavimo auklėjant vaiką principai nereiškia, kad pagal teismo nustatytą skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką vaikas turėtų kas antrą dieną pakaitomis gyventi su kiekvienu iš skyrium gyvenančių tėvų. Nors tokia galimybė negali būti paneigiama kaip neįmanoma, tačiau teismas pažymi, kad ji teismo sprendimu galėtų būti nustatoma tik išskirtiniais atvejais, kai, pirma, dėl jos sutaria abu tėvai, antra, teismas nustato, kad būtent tokia tvarka geriausiai atitiks vaiko interesus, trečia, su tokia tvarka sutinka vaikas, sugebantis išreikšti savo pažiūras.

Nutartis svarbi tuo, jog nors ir įtvirtina tai, jog orientuojamasi į maksimalų laiko, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, suvienodinimą bei tam tikro laiko, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu darbo dienomis, tačiau nėra atmetama galimybė nustatyti ir „50:50“ bendravimo su vaiku tvarką, tik toks nustatymas turi atitikti tam tikras numatytas sąlygas (abipusis tėvų sutarimas, geriausi vaiko interesai, vaiko noras), kadangi nustatant bendravimo su vaiku tvarką, itin svarbu užtikrinti vaiko aplinkos stabilumą, kuris vertinamas kaip reikšmingas veiksnys vaiko psichologinei būklei ir vystymuisi. G. Sagatys papildo, jog nustatant „50:50“ modelį svarbiomis aplinkybėmis tampa ir tai, kur yra vaiko tėvų gyvenamoji vieta (atstumas tarp jų ir susisiekimo galimybės), vaiko ugdymo įstaigos vieta (atstumas tarp ugdymo įstaigos ir kiekvieno iš tėvų gyvenamosios vietos), vaiko socialiniai ryšiai su kiekvieno iš tėvų gyvenamosiose vietose ar šalia jų gyvenančiais kitais asmenimis (giminaičiais, draugais, tėvų naujos šeimos nariais), kiekvieno iš tėvų užimtumas (kiek laiko kiekvienas iš tėvų galės skirti vaiko interesų užtikrinimui tiesiogiai, o ne vaiką paliekant kitų asmenų priežiūrai), kiekvieno iš tėvų galimybė pristatyti vaiką į ugdymo įstaigas ir paimti iš jų bei kt. ((Lietuvos Teismai, 2021).

Visgi, besikeičiantys visuomenės poreikiai, didėjantis abiejų tėvų noras auginti ir auklėti vaikus, visapusiškai įgyvendinti savo teises ir pareigas, susijusias su vaiku, lemia tai, jog pamažu „50:50“ procentas Lietuvoje tampa ne tik reta išimtimi. Vienas iš to pavyzdžių yra pateikiamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinės bylos Nr. e3K-3-279-969/2019 nutartyje. Nutartis reikšminga, kadangi:

1. Nustatytas toks vaiko bendravimo su skyrium gyvenančiu tėvu modelis, pagal kurį vaikas praleidžia su skyrium gyvenančiu tėvu tiek pat laiko, kiek ir su motina, su

kuria nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, šį modelį įgyvendinant tokia forma, pagal kurią vaikas su skyrium gyvenančiu tėvu bendrauja kas antrą savaitę (po 7 dienas) nuo sekmadienio iki sekmadienio;

2. Nustatydamas tokią tvarką, teismas rėmėsi šiais argumentais:

2.1. Nagrinėjamoje byloje maksimalus bendravimas idealiąja sąvokos prasme – vaiko praleidimas po 50 procentų laiko su kiekvienu iš tėvų, t. y. šalių vaiko gyvenimas po savaitę su kiekvienu tėvu, vaikui yra stabilumo garantas – jausti kiekvieno tėvo meilę bei dėmesį bei rūpestį;

2.2. Nustatyta bendravimo tvarka, dėl didelio tėvų tarpusavio konfliktiškumo, sumažins arba visai eliminuos vaiko kaskart išgyvenamą lojalumo konfliktą ar pačių tėvų galimybes manipuluoti situacijomis perduodant vaiką vienas kitam;

2.3. Abu tėvai yra vienodai pajėgūs užtikrinti vaiko interesus - tėvai yra rūpestingi, mylintys ir siekia užtikrinti ne tik būtinuosius, bet ir kitus vaiko poreikius;

2.4. Išskirtinės tėvų asmeninės savybės, lemiančios skirtingą pasaulėžiūrą bei savitą požiūrį į daugelį dalykų, papildo vaiko kaip asmenybės formavimąsi, daro jį įvairiapusiškesnį, o sudarius galimybę vaikui kiek įmanoma maksimaliai bendrauti su vienu iš skyrium gyvenančių tėvų, vaikas bus apgaubtas dar didesne meile, šiluma ir rūpesčiu, ir tai žymiai pagerins jo emocinę sveikatą;

2.5. Vaikas išreiškia norą gyventi su abiem tėvais;

2.6. Motinos argumentas, jog tokia tvarka mažamečiui netinkama, teismo atmestinas kaip nepagrįstas, kadangi bylos nagrinėjimo metu vaikas yra septynmetis, o duomenų, kad tokia tvarka neatitiktų jo interesų, byloje nėra.

Sprendimas yra visapusiškai užtikrinantis visų ginčo šalių interesus. Pirmiausiai – vaiko, kuris, nors ir būdamas mažametis, buvo išklaudytas ir į jo nuomonę atsižvelgta, užtikrinti geriausi vaiko interesai ir teisė bendrauti su abiem tėvais. Taip pat, užtikrintas tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimas – net ir nustačius vaiko gyvenamąją vietą su motina, tėvas turi vienodas galimybes rūpintis vaiku, jį auklėti, ugdyti. Autorė taip pat pastebi, jog šioje nutartyje teismas vaiko stabilumo užtikrinimą susiejo ne su gyvenamosios aplinkos nekintamumu, bet su stabiliu tėvų meilės ir rūpesčio jautimu iš abiejų tėvų, kas nutartį padaro itin individualizuotą ir užtikrinančią vaiko interesus. Taip pat, teismo išskirtas tėvų konfliktiškumas leidžia manyti, jog „50:50“ principo taikymas yra efektyvi priemonė siekiant sumažinti bet kurio iš tėvų galimybes trukdyti įgyvendinti nustatytą bendravimo su vaiku tvarką.

Taigi, nors Lietuvoje dar ir nėra plačiai taikomas, tačiau „50:50“ principas, nustatant atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarką yra vienas iš efektyviausių

būdu užtikrinti tiek geriausias vaiko interesus, tiek tėvų lygiateisiškumo principą.

IŠVADOS

1. Tėvams gyvenant skyriumi, vaiko gyvenamoji vieta turi būti suprantama ne bendrine prasme, o kaip tėvų sutarimu arba teismo sprendimu nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, kurioje yra tinkamiausios sąlygos užtikrinti vaiko interesus. Vaiko gyvenamosios vietos nustatymo problema iškyla tais atvejais, kai iki tol kartu gyvenę tėvai nutaria nutraukti juos siejusius santykius (santuoka pripažįstama negaliojančia, santuoka nutraukiama bendru abiejų sutuoktinių sutikimu/ vieno sutuoktinio prašymu/ dėl sutuoktinio (- ių) kaltės, taip pat, kai priimamas sprendimas dėl separacijos ir tais atvejais, kai vaikas gimsta nesusituokusiems ir kartu negyvenantiems tėvams). Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas skatina tėvus vaiko gyvenamosios vietos klausimą išspręsti bendru sutarimu, pasitelkiant privalomąją mediaciją. Išnaudojus visas taikaus susitarimo galimybes, vaiko gyvenamosios vietos nustatymas sprendžiamas teisme.
2. Bylose dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo teismas turi vadovautis geriausių vaiko interesų, vaiko teisės būti išklausytam ir tėvų lygiateisiškumo principais. Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika prioritetiniu principu laiko geriausių vaiko interesų principą. Atlikus teismų praktikos analizę, daroma išvada, kad Lietuvos teismai prioritetą teikia geriausių vaiko interesų užtikrinimui, atsižvelgdami į vaiko norą, kai vaikas savo pažiūras yra pajėgus suformuluoti. Visgi, iškilus vaiko interesų ir norų kolizijai, pirmenybė teikiama vaiko interesams. Tėvų lygiateisiškumo principas teismo sprendimuose turi mažiausiai įtakos, kadangi ginčų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo esmė yra užtikrinti geriausius vaiko, o ne jo tėvų interesus, tačiau teismų praktikoje aiškiai pasisakoma, jog tėvai turi lygias teises įgyvendinti savo valdžią vaiko atžvilgiu ir jokie tėvus, kaip individualius asmenis, diskriminuojantys sprendimai, suteikiant vienam iš tėvų pranašumą dėl lyties, tikėjimo, rasės, socialinių pažiūrų, materialinės padėties ir kt., negali būti priimami.
3. Lietuvoje galiojančio teisinio reguliavimo analizė rodo, jog tėvų lygiateisiškumas, sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, yra reglamentuojamas tinkamai ir jam skiriamas pakankamas dėmesys – tėvų lygiateisiškumą ir jų nediskriminavimą įtvirtina Konstitucija, Civilinis kodeksas ir kiti nacionaliniai teisės aktai. Teismų praktikoje tėvų lygiateisiškumo principui

skiriamas nuolatinis ir pakankamas dėmesys, aiškiai pasisakoma, jog tėvai nėra diskriminuojami jokiais pagrindais, tačiau susiduriama su situacija, jog sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, sprendimai nustatyti vaiko gyvenamąją vietą su motina priimami dažniau nei su tėvu.

4. Nagrinėjant bylas dėl mažamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kyla didžiausia rizika pažeisti tėvų lygiateisiškumą ir atsirasti diskriminacijai lyties pagrindu, kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs praktiką, jog esant kitoms bylos aplinkybėms lygioms, mažamečio vaiko interesus labiau atitinka motinos globa. Norint to išvengti, pirmiausiai būtina nustatyti, kokius vaiko poreikius – biologinius ar socialinius – būtina užtikrinti, o esant situacijai, kad mažametis jau fiziškai nėra priklausomas nuo motinos, bylą spręsti vadovaujantis tais pačiais pagrindais kaip ir vaikų, nepriskiriamų mažamečiams, gyvenamosios vietos nustatymo bylose.
5. Skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarka paprastai nustatoma orientuojantis į maksimalų laiką, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, sulyginimą bei laiką, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu ar motina darbo dienomis, nepakenkiant normaliam vaiko dienos režimui. Tokia tvarka pažeidžia skyriumi gyvenančio tėvo ar motinos teises įgyvendinti savo valdžią, kadangi skyriumi gyvenantis tėvas arba motina ne tik kiekybiškai turi mažiau galimybių bendrauti su vaiku, bet ir yra tiesiogiai priklausomas nuo su vaiku gyvenančio tėvo ar motinos geranoriškumo užtikrinant jo galimybes bendrauti su vaiku. Labiausiai abiejų tėvų lygiateisiškumą užtikrinantis skyriumi gyvenančio tėvo arba motinos bendravimo su vaiku tvarkos modelis yra įgyvendinamas taikant „50:50“ principą, kuris reiškia, kad net vaiko gyvenamąją vietą nustačius su vienu iš tėvų, vaikas toliau laiką leis lygiomis dalimis su abiem tėvais.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 60-1501.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. gegužės 21 d. direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. *OJ L 136*, 24.5.2008, p. 3–8.

Nacionaliniai teisės aktai

3. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas (1995). *Valstybės žinios*, 89-1985.
7. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
8. Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 87-3462.
9. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (2016). *TAR*, 26966.

Specialioji literatūra

10. Mikelėnas V. (2009), *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia.
11. Mikelėnas et al. (2002). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia.
12. Sagatys G. (2006), *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
13. Jungtinių tautų vaikų fondas. (2002), *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. Šveicarija: United Nations Children's Fund.
14. Kaminskienė N. (2010). *Teisminė mediacija Lietuvoje. QUO VADIS?*. Socialinis darbas, Nr. 9(1), 54 - 64.
15. Krivka E. (2009). *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese*. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2007 10(100), 15 – 22.
16. Legkauskas V. (2004). *Žmogaus socialinės motyvacijos pagrindai*. Sociologija,

Mintis ir veiksmas, 2004/2, 53 – 64.

17. Miseliūnaitė B., Cibulskas G. (2020). *Asmens branda ir jos atspindžiai konceptualiuosiuose Lietuvos švietimo dokumentuose*. Acta Paedagogica Vilnensia, vol. 45, 216 – 234.

Teismų praktika

18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato teisėjų 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-334/2001.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2003.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-15/2006.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320/2006.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-357/2006.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K3-41/2010.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454/2014.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-99-969/2016.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugpjūčio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3- 277-969/2019.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-157-916/2021.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-371-701/2021.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje

- Nr. e3K-3-379-916/2021.
32. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. sausio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-117-640/2012.
  33. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. sausio 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-117-640/2012.
  34. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. rugsėjo 3 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1540-450/2012.
  35. Vilniaus apygardos teismo 2014 m. lapkričio 6 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2S-2137-567/2014.
  36. Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-180-254/2015.
  37. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. kovo 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-335-265/2017.
  38. Vilniaus apygardos teismo 2018 metų gegužės 17 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2S-1854-661/2018.
  39. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 1 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2A-2383-852/2019.
  40. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 3 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2S-671-275/2022.
  41. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. kovo 24 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2S-935-861/2022.
  42. Marijampolės apylinkės teismo 2020 m. sausio 17 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2-1076-443/2020.
  43. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 22 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-2019-452/2016.
  44. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2-25425-558/2016.
  45. Vilkaviškio rajono apylinkės teismo 2017 m. balandžio 10 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-162-503/2017.
  46. Vilniaus regiono apylinkės teismo 2018 m. rugsėjo 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-873-213/2018.
  47. Plungės apylinkės teismo 2019 m. rugsėjo 9 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2-1700-514/2019.
  48. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. sausio 29 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2-1550-1019/2020.

49. Kauno apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 25 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-3818-1084/2020.
50. Marijampolės apylinkės teismo 2021 m. spalio 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-291-633/2021.
51. Kauno apylinkės teismo 2022 m. vasario 8 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-2645-1158/2022.
52. Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. kovo 2 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-280-604/2022.

Kiti šaltiniai

53. Lietuvos teismai. *Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose). 2021 metai*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-01-26). Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106> [žiūrėta 2022 m. kovo 16 d.].
54. Oficialiosios statistikos portalas. *Ištuokos*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-31). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=8be2fb73-57c2-464d-8737-17e5f85aaa56#/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d.].
55. Oficialiosios statistikos portalas. *Gimusieji santuokos neįregistravusiems tėvams*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-05-21). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=8be2fb73-57c2-464d-8737-17e5f85aaa56#/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d.].
56. Teisė.pro. *Mediacija padeda susitaikyti ne tik šeimoms*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-04-09). Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/04/09/mediacija-padedasusitaikyti-netik-seimoms/> [žiūrėta 2022 m. kovo 24 d.].
57. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. *2021 m. veiklos ataskaita*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-03). Prieiga per internetą: <https://vgtpt.lrv.lt/lt/veikla/planavimo-dokumentai-1/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2022 m. kovo 26 d.].
58. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. *2020 m. veiklos ataskaita*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-03). Prieiga per internetą: <https://vgtpt.lrv.lt/lt/veikla/planavimo-dokumentai-1/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2022 m. kovo 26 d.].
59. Lietuvos Teismai. *Teisėjas Gediminas Sagatys: „Augant suvokimui apie tėvų*

lygiateisiškumą bus grįžta prie tinkamiausio vaiko gyvenamosios vietos modelio paieškų“. [interaktyvus] (modifikuota 2021-08-09). Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/teisejas-gediminas-sagatys-augant-suvokimui-apie-tevu-lygiateisiskuma-bus-grizta-prie-tinkamiausio-vaiko-gyvenamosios-vietos-modelio-paiesku/9139> [žiūrėta 2022 m. balandžio 6 d].

SANTRAUKA

Ginčai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo: tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimo ypatumai Lietuvoje

Inga Akstinaitė

Magistro darbe, nagrinėjant teisės mokslininkų doktriną, Lietuvos teisės aktus bei teismų praktiką, analizuojamas tėvų lygiateisiškumo principo įgyvendinimas sprendžiant ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Didžiausias dėmesys darbe skiriamas teismų praktikos analizei, siekiant įvertinti, kaip Lietuvoje įtvirtintas teisinis reguliavimas dėl tėvų lygiateisiškumo principo užtikrinimo yra įgyvendinamas praktikoje. Darbe daroma išvada, jog teismų praktikoje skiriamas pakankamas dėmesys tėvų lygiateisiškumui, tačiau, kadangi šiose bylose didžiausias dėmesys yra skiriamas vaiko geriausių interesų užtikrinimui derinant juos su vaiko noru, dažniau vaiko gyvenamoji vieta yra nustatoma su motina. Sprendžiant ginčus dėl mažamečio vaiko gyvenamosios vietos nustatymo kyla didžiausia rizika tėvų diskriminavimui pagal lytį, kadangi galiojanti teismų praktika įtvirtina didesnę motinos globos poreikį mažamečiam vaikui, atsižvelgiant į jo poreikių specifiką ir asmenines moterims priskiriamas savybes.

Darbe didelis dėmesys skiriamas atskirai gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo reikšmei užtikrinant tėvų lygiateisiškumo principą. Lietuvoje įtvirtinta praktika, kuria orientuojamasi į maksimalų laiko, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, suvienodinimą bei tam tikro laiko, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu darbo dienomis, pažeidžia atskirai gyvenančio tėvo ar motinos galimybes įgyvendinti savo teises ir pareigas susijusias su vaiku, kadangi ne tik kiekybiškai neproporcingai nustatomas kiekvieno iš tėvų bendravimo su vaiku laikas, bet ir galimas vieno iš tėvų piktnaudžiavimas valdžia ir trukdymas kitam įgyvendinti savo teises ir pareigas. Efektyviausia bendravimo tvarka, užtikrinanti ne tik geriausius vaiko interesus, tėvų lygiateisiškumą, bet ir eliminuojanti vieno iš tėvų galimybes trukdyti kitam bendrauti su vaiku, yra „50:50“ principas, kuris nustato vienodą su vaiku praleidžiamo laiko trukmę abiem tėvams.

SUMMARY

Disputes Regarding the Determination of the Child's Place of Residence: Peculiarities of the Implementation of the Principle of Parental Equality in Lithuania

Inga Akstinaitė

The implementation of the principle of parental equality in resolving disputes regarding the determination of a child's place of residence is analyzed in the master's thesis, examining the doctrine of legal scholars, Lithuanian legal acts and case law. The main attention is paid to the analysis of court practice in order to assess how the legal regulation established in Lithuania on ensuring the principle of parental equality is implemented in practice. The paper concludes that the case law pays sufficient attention to parental equality, but since in these cases the focus is on ensuring the best interests of the child in combination with the child's wishes, the child's place of residence is more often determined with the mother. Disputes over the determination of a minor's place of residence pose the greatest risk of discrimination against parents on the basis of sex, as current case law imposes a greater need for maternal care for a young child, taking into account the specific needs of women and their personal characteristics.

The work pays great attention to the importance of establishing the order of communication between a father and mother living separately from a child, ensuring the principle of parental equality. The practice established in Lithuania, which focuses on the equalization of the maximum time a child spends with each parent on weekends, holidays and vacations and the amount of time a child can communicate with a separated parent on working days, violates the ability of a single parent to their rights and responsibilities in relation to the child, as not only is the time for each parent to communicate with the child disproportionately quantified, but also the possible abuse of power by one of the parents and the interference with the other's exercise of their rights and responsibilities. The most effective communication procedure, which ensures not only the best interests of the child, parental equality, but also eliminates the possibility of one parent interfering with the other's communication with the child, is the "50:50" principle, which determines the same length of time with both children.